

ŽIVLJENJE IN SVET

ŠTEV. 9.

V LJUBLJANI, 27. AVGUSTA 1933.

KNJIGA 14.

R. SCHNEIDER

PLAVŽ (lesorez)

ZAČETEK IN KONEC SVETA

KOZMOLOŠKO RAZMISLJANJE

Aristotel ima prav, ko trdi v svoji metafiziki: »Človek ima po naravi strast do spoznanja.« In tako spada tudi vprašanje o začetku in koncu sveta, vprašanje, da-li se vse večno ponavlja, med najstareše miselne probleme. Ideje, kakor o večnem ponavljanju, najdemo že v religijah starih Indov, srečavamo jih pri Heraklidu, Anaksimandru, Empedoklu in pri stoikih; to je tudi Vergilova misel, ko pravi v četrti eklogi svoje »Bukolike«, da bo »veliki Ahil znova poslan proti Troji«. A tudi v novejši filozofiji naletimo na misel o večnem povratku vseh stvari, nje najpomembnejši zastopnik pa je nedvomno Nietzsche. Ta ideja mu je bila temelj njegovega filozofskega sistema, čeprav je priznal nedokaznost svoje teorije, ko je v Mayerjevem nauku o ohranitvi sile in drugod zaman iskal fizikalnih podstavk zanjo.

Poskusili bomo na podlagi dejstev, ki so jih ugotovile moderne naravoslovne znanosti (astronomija, astrofizika, fizika, kemija), podati sliko o vesoljstvu, v katero smo postavljeni s svojim življenjem. Številčne vrednosti, ki jih bomo navedli, ustrezajo najnovejšim dognanjem navedenih znanosti; časovne navedbe o starosti zemlje, sonca ali sestava Rimske ceste je smatrati za srednje vrednosti, tako n. pr. navedbo zemeljske starosti z 2000 milijoni let. Po razmerju med svincom in uranom v radioaktivnem kamenju te starosti namreč ne moremo smatrati za nižjo nego 1400 milijonov let, po relativni čestosti urana v njegovem izotopu aktino-uranu pa za nižjo nego 3400 milijonov let. Srednja vrednost je potem nekako 2000 milijonov let.

Trdno dognanje moderne elektromagnetske teorije je to, da ima vsaka vrsta žarenja neko težo, ki je prav tako realna kakor teža 1 t železa. Pritisk, ki ga izvršuje svetloba na kakšno ploščino, naj si bo še tako neznamen, so izmerili eksperimentalno. Iz tega sledi, da mora vsako telo, ki žari, izgubljati težo. Tako izgubi sonce z izžarevanjem vsakih 24 ur 360.000 milijonov ton. To spreminjanje materialne teže v žarenje se dogaja na vseh zvezdah, tudi na zemlji, kjer se elementi kakor uran neprestano spreminjajo v preprostejše atome svinca in helija. Izguba teže na zemlji po izžareva-

nju pa znaša le 50 kg v 24 urah. Današnja sončna gmota tehta 2000 kvadrilijonov ton. Preprost račun nam pokaže, da bi moglo sonce tedaj oddajati svojo substanco še 15 bilijonov let v prostornino, preden bi se njegova energija po stalnem izgubljanju teže izčrpala.

To obdobje pa bo še večje. Znani angleški astronom Eddington je l. 1924. namreč pokazal, da zavisí svetilna moč kakšne zvezde od njene teže. Tako imajo zvezde, ki so po teži enake soncu, približno isto svetilno moč. Zvezda pa, ki je polovico lažja od sonca, ne izžareva polovice njegove energije, temveč samo osmino. Čim starejša postaja zvezda, tem manjša je sicer njena teža zaradi izžarevanja, a tem manjša je tudi oddaja njene energije. Potemtakem bi se tedaj bodoče življenje našega sonca raztegnilo skoraj brezmejno preko navedenih 15 bilijonov let.

Pri tem bi opozorili še na neko drugo dejstvo. Razdalja med zemljo in soncem znaša danes 149 milijonov kilometrov in ustreza po znanem Newtonovem zakonu o privlačnosti natančno današnjemu razmerju v teži. Ker se teža sonca, kakor smo videli, stalno manjša (v 4 minutah za cel bilijon ton), se njegova privlačna moč tudi manjša in premer zemeljske krožne poti večja. V stoletju se zemlja oddalji od sonca približno za meter, v bilijonu let se bo razdalja povečala približno za 10 odst.

Zdaj nastane veliko vprašanje, da-li se te izgube energije po izžarevanju kako nadomestijo. Na to vprašanje nam odgovarja novodobna toplotna teorija z obema svojima glavnima stavkoma. Prvi zakon, zakon o ohranitvi energije, pravi, da se energija ne more uničiti; spreminja se pač v različne oblike, a njena skupna količina v vesoljstvu ostane nespremenjena. Ta zakon upošteva energijo kot količino. Smatrati jo pa moramo tudi kot kakovost (kvaliteto). Ta kakovost se spreminja, ima pa težnjo, da bi se spreminjala vedno v isto smer. Energija se pretaka vedno v isto smer kakor voda, ki ne teče nikoli navzgor, temveč vedno navzdol. To je smisel drugega zakona. Toplota ima n. pr. težnjo prehajati s toplejših na hladnejša telesa, žarilna energija pa ima težnjo spreminjati se v energijske oblike daljše, ne pa krajše valovne dolžine. V jeziku mo-

derne fizike se izraža to tako, da prehaja pri žarenju višja energija z manjšim številom kvantov v nižjo energijo z večjim številom kvant, pri čemer se celotna energija po prvem temeljnem zakonu ohrani neokrnjena.

Posledica teh dejstev je ta, da pride nekoč čas, ko bo energija sicer še obstajala, a bo izgubila svojo sposobnost, da se spreminja. Vesoljstvo bo prav tako malo mogla gibati kakor voda v stoječem tolmunu mlinško kolo.

Kako je tedaj bilo z našim vesoljstvom in bo? Videli smo, da se tem več snovi spremeni v žarenje, čim bolj napreduje čas. Če gremo torej s časom nazaj, se mora celotna teža vesoljstva povečati. Sonce je tehtalo n. pr. pred 2000 milijoni let, od kar obstoji zemlja, okroglo 1.00013krat več nego danes. Iz raznih pomisli (ki se nanašajo na hitrost zvezd, raziskovanje sestavov dvojnih zvezd in zvezdnih kupov v gibanju) moremo sklepati, da so zvezde kot takšne obstajale že pred kakšnimi petimi, desetimi bilijoni let, pred tem pa so njih atomi obstajali v meglah približno isto dobo, verjetno pa še dlje.

Jasno je, da časovno ne moremo iti toliko nazaj, da bi postala celotna teža vesoljstva brezmejna. Po cenitvah astronoma Hubbla bi uničenje celotne, sedaj obstoječe vesoljne snovi napolnilo svetovno prostornino z energijo 1.35/1010 erga na kubični centimeter. To bi ustrezalo na zemlji povišanju temperature za 1/6000 stop. Celzija. Uničenje svetovne gmote, ki bi bila milijonkrat večja od današnje svetovne gmote, bi temperaturo dvignilo za 160 stop. Celzija. To se pravi, da je nekoč obstajala neka gorenja meja za celotno gmoto sveta in da sedanja vesoljna snov ni obstajala večno. Z neko verjetnostjo moremo trditi, da je gornja meja njene starosti 200 bilijonov let. Pred časom, ki ni neomejeno dolg, se je tedaj izvršila ustvaritev materije. Kako se je izvršila ta ustvaritev, nam današnja znanost še ne ve odgovoriti in morda nam niti nikoli odgovoriti ne bo mogla.

Povrnimo se k naši zemlji, ki nam je vendar najbližja. Naše življenje je odvisno od sončne svetlobe in toplote. Da to dvoje ni večno, smo že videli. Po bilijonu let bo znašala razdalja zemlje od sonca 164 milijonov kilometrov in temperatura na zemlji bo tedaj, če upoštevamo neizogibno zmanjšanje sončne teže in njene energije, padla za 30 stopinj Celzija. Verjetno je, da more živ-

ljenje zaradi svoje ogromne prilagodljivosti vztrajati še pri nižjih temperaturah, nadaljnja domnevanja o tem pa so odveč.

Kaj pa če nastopijo malo verjetni dogodki, ki bi zemeljsko življenje končali že dolgo pred potekom bilijona let? Sonce bi utegnilo n. pr. trčiti z drugo zvezdo, kakšna zvezda bi mogla priromati v planetni sestav in vplivati na njegove poti tako, da bi življenje na zemlji umrlo. Toda verjetnost takšnih dogodkov je silno majhna.

Druga nevarnost je nadalje: Sonce je pred nekim nevarnim stanjem, ko kažejo zvezde nagnjenost k temu, da se stisnejo in zmanjšajo svoje žarenje na majhen del svojega dotedanega žarenja. Morja in reke bi tedaj zaledenele, zrak bi se spremenil v tekočino, zemeljsko življenje bi moralo prenehati. Sonce bi moralo izgubiti samo 3 odstotke svoje žarilne sile, da doseže to nevarno stanje, za to pa potrebuje kakšnih 150 tisoč let. A to je še zmerom dosti.

Ob sklepu moremo reči, da bo človeštvo, če ne nastopijo nobene malo verjetne katastrofe, živelo še neznansko dolgo dobo na zemlji. Kot prebivalci vesoljstva živimo pač v njegovi poslednji periodi, kajti pretežni del materije se je izžarel v prostornino, še preden je nastopilo človeštvo. Kot prebivalci zemlje pa smo šele ob začetku časa.

I. A. S.

H. Freytag: NA KOLODVOR

ZNANOST IŠČE NOVIH DREVES

KAKŠNI BODO GOZDOVI BODOČNOSTI?

Ohranitev oziroma obnova gozdnih kompleksov, tedaj racionalno gozdarstvo, je zaradi narodno gospodarske važnosti gozdov pomembna naloga vsake države. Ne glede na to vplivajo gozdovi tudi na podnebje, zdravje in rodovitnost vsake dežele.

Zdaj se je lotila tega problema znanost. Z gojitvijo in križanjem pripravnih vrst skuša ustvariti »naddrevo«, ki bi tvorilo gozd bodočnosti.

V to svrhu so ustanovili poseben znanstveni zavod v Placervillu v Kaliforniji. Zavod se bavi pred vsem z gojitvijo nekakšnega »nadbora«. Več nego 100 raz-

Na levi: tri smrečice, ki so dale seme. Na desni: trije bori, ki so dali cvetni prah. V sredi: trije tipični križanci

dežele, ki so pomen gozdov nekoč podcenjevale in jih brezobzirno izsekavale, se lotevajo zdaj s posebno skrbnostjo te naloge.

Gozdni proizvodi so naravnost nepogrešljivi. Kakšnih 20 industrij ima v lesu svojo glavno sirovino, 55 drugih industrij zahteva te ali one posebne vrste lesa. Gradbena industrija išče odpornega, trdega lesa, izdelovalci zabojev si želijo lesnih vrst, ki se ne treščijo, izdelovalci papirja zahtevajo spet les z dolgimi vlakni. Vsaka industrija ima svoje posebne želje glede lesa.

Drevesa, ki bi po svojem lesu ustrezala vsem zahtevam, doslej nismo poznali.

ličnih pavrst bora iz vsega sveta izpostavljajo najrazličnejšim pogojem. Botanični vrtovi številnih mest, celo v najoddaljenejših koncih sveta, pošiljajo zavodu semenske svojih najuspešnejših gojitev za nadaljnje poskuse. Zavod je hvaležen za vsako informacijo, za vsak nasvet, ki ga prejme iz ustrežajočih področij od katerekoli strani sveta.

Od novega bora, ki ga zdaj gojijo, pričakujejo vrsto lesa, ki bo zadovoljila vse želje, a pričakujejo tudi, da bo rasel veliko hitreje. Bor zahteva v naših deželah prilično 80 do 120 let skrbne gojitve, preden dorase. Nadbor naj bi dorasel najpozneje v 25 letih. Poleg tega naj bi

imel zelo visoko deblo s posameznimi vejami.

Bor z izoliranimi cveti (na vsak cvet pride posebna vrečica, ki ga varuje pred samolastno oploditvijo)

VODNE NAPRAVE IZ LEDU

Stara resnica je, da često omalovažujemo, kar nam je najbližje. Tedaj pride ta ali oni do spoznanja, da je možna tudi enostavnejša rešitev, ako se poslužimo sredstva, ki nam ga je dala narava. Nedavno je predlagal izumitelj dr. Gereke zanimiv način, ki bi omogočal uporabo ledu za gradnjo jezov, umetnih otokov in drugih vodnih naprav. Led bi proizvajali na licu mesta po znanih mrazotvornih načinih. Saj imamo dandanes prvovrstna mrazotvorna sredstva in posebno bi uspeli s tekočim zrakom. Rentabilnost dr. Gerekejeve metode se še ni izkazala in so delali doslej le manjše poizkuse. Tako so n. pr. na Curiškem jezeru zamašili težko poškodovano ladjo z ledom, ki je na nevarnem mestu umetno zmrznil.

Dočim gradijo dandanes umetne otoke iz jekla, jih predlaga dr. Gereke iz umetnega ledu! Gradnjo takega otoka, ki bi se vršila samo pozimi, si predstavlja takole: Tri ladje, vsaka z lastno mrazotvornico, naj bi se zasidrale v gotovi razdalji na plitkem kraju. Vsako ladjo bi obdali z elipčastim sistemom cevi, v katerih naj bi krožil tekoči zrak ali kako drugo mrazotvorno sredstvo. Voda krog cevi bi zaradi nastalih nizkih temperatur zamrznila in položili bi spet nove cevne obroče s tekočim zrakom. Tako bi rasli trije otoki, ki bi se

Kako se vrši gojitev? Seme, ki ga prejme zavod, posejejo v različne talne in podnebne prilike. Vsako leto izmerijo potem višino, premer in vejevje novih rastlin. Po dveh letih zdrava drevesca presadijo in jih prav tako nadzorujejo kakor prej.

V času, ko drevo cvete, se prične pravo delo za učenjaka. Veliko število vzgojenih dreves opremijo z neštetimi vrečkami, kakor da bi bor pokrili s stotinami spalnih čepic. Ta pokrivala pa imajo samo namen, da obvarujejo drevo nezajeljenih in samolastnih oploditev. Raziskovalci čakajo skrbno na trenutek, ko se cvet odpre, da ga z brizgalno umetno oplodijo s cvetnim prahom drugega vzgojenega bora. Te opravitve se izvršijo seveda ob največji pazljivosti in z neštetimi kontrolami. Da ima vsako drevo in tako rekoč vsak cvet svoje obsežne zapisnike z neštetimi podatki, se razume samo po sebi.

Kako mučno je to delo in s kakšno pazljivostjo se mora vršiti, si ni težko predstavljati. Toda rezultat tisočev in tisočev eksperimentov, ki bodo trajali leta in leta, bo končno drevo, ki bo tvorilo gozdove bodočnosti in za katero nas bodo blagrovale zanamci.

končno združili v velik leden otok. Ladje bi pa po dokončanem delu po izsekanem kanalu odplule. Tehniško je gradnja ledenega otoka po dr. Gerekejevem načinu mogoča. Težave pa bi bile zaradi vzdrževanja takega otoka. Sonce, valovi in toplejša okolica tope led. Potrebna bi bila na otoku posebna mrazotvornica s stroji, ki bi dali potrebno energijo za nadoknadenje ledu. Isto velja tudi za gradnjo ledenega jezua. Dr. Gerekejeva zamisel je prav originalna in bo še nekoč upoštevana. Bila bi velike važnosti za preoceanski promet z letali.

Zadeva bo ostala za zdaj vendarle pri teoretskem razglabljanju, kajti dasiravno razpolagamo z dobrimi mrazotvornimi sredstvi, kot je n. pr. tekoči zrak, je mrazotvorna tehnika še daleč od one idealne stopnje, ki jo zahteva Gerekejev projekt. Pomislimo le, da slana voda težje zamrzne kot sladka in da tudi ni plitkih mest v Oceanu. Toda nekoč se bo mrazotvorna tehnika izpopolnila in bo stopil načrt v ospredje, gradilo se bo hitreje in lažje kot z običajnim materialom in rentabilnost bo večja. Do tega pa smo še daleč. Z. Š.

KNEZ PRIBINA

DR. IV. LAH

NEKAJ MISLI OB NITRANSKIH SLAVNOSTIH

NADALJEVANJE

Nekaj se bo našemu otroku vendarle zdelo čudno: Drugod vsepovsod sami junaki, pri nas pa nič... Kako je to mogoče?... Da smo bili takoj zasužnjen narod, kakor hitro smo stopili v zgodovino!... In da ni bilo prav nikogar!... Nikjer! Ne enega junaka. Vsa tista korotanska zadeva: vojvodi, ustoličevanje, samostojnost, vse skupaj da je bila žalostna zgodba!... Saj pravijo, da so se korotanski Slovenci upirali... Pa da ni bilo ne enega junaka, ki bi bil vreden spomina!... Ne enega imena, ki bi pričalo o slovenski zavesti!... Ne enega dogodka, ki bi odmeval v zgodovini... Vsaj v naši zgodovini!...

Drugi pa imajo vsega toliko!... Ali pa so si sami vse to ustvarili! Vse bajke!... Izmislili? Olepšali?... Gotovo je bilo tudi pri nas nekaj več, nego vemo... Pa je prešlo brez spomina... Ali pa smo pozneje pozabili in se ob času narodnega prebujenja nismo več pomnili...

Pa boste rekli: Zgodovina se ne da umetno delati... Najmanj ona bajna! Vzrasti mora z narodom!... Umetne bajke so brez življenjske sile... Le one, ki so nastale v narodu in z njimi preživele stoletja, so prava narodna last... One so nekaj del narodnega mišljenja in čuvstvovanja... Nobena umetnost, ne šola, ne vzgoja ne more ustvarjati umetnih bogov in junakov, ki bi jih narod sprejel za svoje. Nobena »pia frau« ne more prevarati naroda!... Taki poskusi so lahko prevarali učenjake (n. pr. Ossianove pesmi, — Kraljevodvorski rokopi, — Slovo o polku Igorja), narod pa jih ni sprejel za svoje... In to celo pred sto leti... Danes pa ni več doba falzifikatov... Niti za mladino jih ne moremo več odobravati!... Minila je doba čeških Libuš, poljskih Vand, ruskih Olg... In naši praotci: Čehi in Kroki in Lehi in Mehi so že davno odšli v večnost... In z njimi drugi junaki... Oni, ki so si zapomnili njih imena, jih hranijo mladini za spomin in opomin, oni, ki so jih pozabili, jih ne ožive nikoli več.

Med temi smo mi Slovenci!

A vendar — bi rekli — vpliva depri-mirajoče na otroka, če v vseh svojih prvih prednikih ne najde ne enega junaka, ne bojevnika, ne upornika, ne ene zgodbe o velikih bojih, ne ene zmage proti onim, ki so pretili s suženjstvom. Ali ni bil že v tem vzrok naše malodušnosti, da smo se nasproti močnejšim tako radi čutili nezmožne in manj vredne, da smo bili vedno vdani podložniki in da smo se tako radi prilagodili razmeram in skušali živočariti, ker nismo mogli svobodno živeti?... Ali nismo bili v tem zvesti pravniki svojih pradedov?... Potomci svojih prednikov?...

Čemu razpravljamo in razglabljam o vsem tem? Navéde so nas na te misli Pribinove slavnosti v Nitri.

Tudi mi imamo cerkev, ki je celo starejša ko Pribinova cerkev v Nitri... Gospa Sveta je bila zidana l. 800... Mislim, da se nismo nikdar spomnili, da bi slavili kak njen jubilej z vsenarodnim romanjem... Takrat, ko je njena slovenska okolica že umirala... In z njo mi!... Ko se je dalo morebiti še kaj rešiti... Pač!... L. 1914!... Takrat smo zasledili v Grudnovi »Zgodovini slovenskega naroda«, da je bilo l. 1414. zadnje ustoličenje v slovenskem jeziku... Bilo je tik pred svetovno vojno! Ne katerim se ni zdelo to nič posebnega...

Jubileji sploh niso bili priljubljena stvar... Posebno, če niso bili nikomur v korist... Toda mladina je zagnala krik! Kaj je z jubilejem?... Sama si je hotela izbojevati proslavo... Z jugoslovansko trobojnico je hotela k Gospe Sveti in vojvodskemu prestolu... Prestol so Nemci zaplankali... A cerkev je ostala odprta... Pripravljalo se je veliko vsenarodno romanje.

Za jubilej in vojvode in ustoličevanje se narod ni toliko zmenil kakor za pohod k Gospe Sveti. Iz tega se vidi, kako je bila narodu njegova lastna zgodovina — tuja... Saj ni čuda! Niti ona ni živela z njim, ne on z njo... Ni je bilo v njem, v njegovi duši, v misli, v srcu. Sicer je bil to — kakor tolikokrat pri Slovanih — žalosten jubilej... Zadnje ustoličenje v slovenskem jeziku — pa še to je bila prazna ceremonija!... Saj

vojvoda že davno ni bil slovenskega rodu!... In ta, ki se je dal ustoličiti l. 1414., je bil celo iz rodu Habsburžanov, ki smo jih takrat — l. 1914. — že iz vsega srca sovražili... Pa vendar!...

Tako smo tudi mi zgodovinski spomin hoteli proslaviti s cerkveno slovesnostjo... Prav kakor zdaj na Slovaškem.

Rekli smo, da naša koroška zgodovina ni ohranila davnih batk in junakov,

NIKO PIRNAT

KNEZ PRIBINA

Glavna stvar je, da gremo na Gospodstvo polje, — tako davno pozabljeno, — in da obujamo korotanske spomine nekdanje slovenske svobode!...

Tako se je pripravljalo romanje pred 19 leti! Ni bilo gotovo, ali bo dovoljeno ali ne bo dovoljeno, saj je bil medtem padel že strel v Sarajevu! Nato je nastala svetovna vojna!...

ki bi se ob nji vzgajala naša mladina! Kaj pa drugi del naše tedanje domovine — slovenska Panonija? Ali veste, da smo takrat — v letih od 700. do 900. — živeli v dveh vsaj napol samostojnih pokrajinah: v Karantaniji in Panoniji? Meje teh dveh pokrajin je težko določiti. V prvi so vladali vojvode, v drugi knezi... In prvi naš panonski knez je

Mi — Pribina...

Središče prve državnice je bilo Gospo-
svetsko polje... Gore, ki dele in meje
tako zvano celovško kotlino, so gotovo
ovirale, da oblast korotanskih vojvod ni
segala daleč preko njih... Središče pa-
nonske kneževine je bilo Blatno jezero.
Po vnanji obliki je bila Panonija pravo
nasprotje Karantanije... Tam gora, tu
nižina, tam grebeni, tu ravnina... Tudi
tu ni bilo določenih meja... Panonci
so bili nekoliko srečnejši od Karantan-
cev. Dočim so oni zašli globoko v Alpe
in se tam porazgubili, postali mejaši že
kolikor toliko državno organiziranih Ba-
varcev in pozneje plen nasilno pokrist-
janjajočih in fevdalno podjarmljajočih
Frankov, — so Panonci ostali v ozadju
in so mogli zaradi ravninske pokrajine
ohraniti med seboj več vezi: zato so bi-
li tudi varnejši pred nemško frankovsko
kolonizacijo in organizacijo...

Krajevna imena v našem Prekmurju
še zdaj pričajo o naših tedanjih zadru-
gah... Verjetno je torej da so imele
te zadruge dovolj časa, da so se ure-
dile na novem zemljišču po svoje, da so
se združile v večjo enoto in tako ustva-
rile nekako samostojno državnico, ki je
segala na severu do Rabe, na jugu do
Drave, na vzhodu do obdonavskih moč-
virij, na zapadu do štajerskih gor...
Tu ni bilo onih ljutih borb, ki so jih
moralo prestat Karantanci s sosednimi
gorami in ljudmi...

O prvih začetkih panonskih Slovencev
je nam prav tako — ali še manj — zna-
nega kakor o Karantancih. Njih zgo-
dovina se prav za prav začne šele s
knezom Pribino...

Kdo je bil knez Pribina? Že ime zve-
ni tako naše, domače!... Knez Pribina!
Prvi slovenski knez! In spet bi se hotela
pojavit pred nami junaška postava sta-
roslovanskega kneza, z bojevitim pogle-
dom in izrazom odločnosti v obrazu,
okrog njega vrsta bajk o velikih dogod-
kih, vitezi z meči ob pasu in ščiti ob ra-
mi, čete bojevnikov z loki in šlemi, do-
mača vojska s konji in kopji, ki brani
slovensko zemljo na vse štiri strani od
sovražnikov... Ali bi se mu bolj pri-
legala podoba častitljivega vladarja na
prestolu, obdanem od zvestih svetovalcev
in brzih selov v visokem dvoru nad
Blatnim jezerom, od koder je razgled da-
leč po panonskih planjavah?...

To bi bil v naši domišljiji Pribina, prvi
slovenski knez... Kje so pripovedke o
njem in njegovih junakih, da jih sporo-
čimo mladini?... Kje so zgodbe o bo-

jih in zmagah, da pokažemo naše davne
dede v borbi z vsemi, ki so posegali po
tej rodovitni zemlji panonski?... Vse
molči... Ko je pred sto leti duh Jana
Kollarja, pesnika »Slave hčere«, plaval
nad temi pokrajinami, se je tako razje-
zil, ko se je približal »Balatonu« (Blat-
nemu jezeru) in zagledal Vesprun, pa-
nonsko prestolnico, da je zaklical: »O Pe-
run, ali nimaš več bliskov in gromov!«

Sveta jeza je obšla pesnika pri pogle-
du na sedanost in mislih na pretek-
lost... Zaman je vzkliknil, poln bo-
lesti, ko je zagledal pod seboj madžarsko
panonsko Slovenijo:

Odzovi se s slovanskimi glasovi,
ti zemlja kneza Pribine nekdanja
in kneza Koclja domovina bajna,
potujčena nad blatnimi bregovi... .

Ni se mu odzvala več! Slovanskih gla-
sov ni bilo več v nji...

In vendar je ravno te pokrajine

... Metoda roka svetotajna
obdarila z nadzemskimi darovi...

Tu sta stopala l. 867 sv. brata Ciril in
Metod po naši zemlji in hitela v Rim, da
prineseta slovanskim narodom cerkveno
priznanje za najvišji dar, ki sta ga no-
sila s seboj: Za slovansko bogoslužje.
Tu je bival Metod po Cirilovi smrti in
kljub vsem zaprekam in oviram nada-
ljeval svoje delo, dvigal narod, vzgajal
učence... To je pokrajina, ki je pre-
jela od njega največ... Vse je izgini-
lo... Vse je propadlo...

Kdo je bil torej Pribina, ki je bil prvi
knez te pokrajine? Tudi danes bi nam
njegova domovina o njem ne vedela po-
vedati mnogo več ko pred sto leti...
Kaj pa izve slovenski otrok v šoli o tem
prvem panonskem knezu?... Tudi nje-
mu se godi kakor Korotancem... Na-
mestu vabljevih zgodb par praznih po-
datkov iz zgodovine... Da je bil prvi
panonski knez!... In nič več!...
Hm!... Kaj res ni storil nič drugega,
kakor da je sezidal tisto cerkev v Ni-
tri?... In za Panonce ni storil ničesar?
In kako je prišel v Panonijo?...
Kaj ni bil našega rodu?... Našega?
Takrat ni bilo take razlike, če je bil člo-
vek rojen to ali onstran Rabe!... To
se pravi med onimi rodovi, kjer je danes
Slovakija, ali pa med onimi, kjer danes
ni več panonskih Slovencev, torej na pla-
njavah okoli Blatnega jezera... Slo-
vanski rodovi so bili takrat še zelo sorod-
ni, med njimi ni bilo razdalj in razlik,
če jih niso delali drugi...

Natančneje podatke o zgodovini teh krajev, o Pribini in njegovi dobi bo prinesla jubilejna publikacija, ki izide ob tej priliki in bomo morda tudi mi še izpregovorili o nji.

Iz svoje panonske zgodovine bi morali poznati, mislim, vsaj pet imen: Mojmir, Pribina, Rastislav, Kocelj, Svetopolk.

Sedanja cerkev v NITRI

Sredi teh knežjih imen se zasvetita imeni naših slovanskih blagovestnikov...

Rekli smo, da je bila Panonija južna sosedna Morave. To je dvoje slovanskih pokrajin, ki sta se utegnili kmalu po prihodu slovanskih rodov razviti v samostojni državi, ker — kakor smo rekli — nista takoj trčili ob germansko-frankovski svet, ampak so se Moravani krili za hrbotom Čehov, Panonci pa za hrbotom Karantancev. Poglejte zemljevid!

Zgodovinski podatki iz teh časov so zelo skopi. Gotovo je, da je bil Pribina med prvimi slovanskimi knezi, ki je v sedanji zapadni Slovaški z lastno močjo združil razdeljene slovanske družine v nekako celoto in ustvaril v Nitri prvo središče te male državnice, ki je bila seveda brez mej in vabila v svoje okrilje sosedne rodove, ki so jim načelovali starešine, župani, vojvode... Nitra je torej najstarejše doslej znano središče prve politične enote zapadnih Slovanov in prvi sedež slovanskih knezov... In prvi knez je bil Pribina...

Toda istočasno so se začeli združevati slovanski rodovi na Moravi, zapadno od Nitre... Tja je že segala frankovska roka. In knez Mojmir je spoznal, da lahko postane mogočnejši, če sprejme novo krščansko vero in se nasloni na Franke. Franki pa so pri ogromni organizaciji svoje države skušali pred vsem dobiti

vdatih vazalov, bogatih fevdalcev! Zato so spretno izrabljali častihlepnost in vladaželjnost slovanskih knezov. Pri združevanju dotlej še raztresenih slovanskih rodov je naravno prihajalo do sporov med knezi, ki so iskali zaveznikov v sosedstvu. Franki so radi pomagali... Tako je pozneje Mojmir pregnal s tujo pomočjo Pribino iz Nitre...

Pribina — pravijo zgodovinarji — se je odlikoval s svojim državno-političnim in diplomatičnim talentom. Zato je kmalu spoznal, kako Nemci izrabljajo kristjanstvo za razširjenje svoje državne moči. Slovansko paganstvo je bilo takrat že na pol mrtvo... Na dolgem potu izza Karpatov do novih bivališč ob Donavi in po Panoniji, kjer so naši pradedi naletehi še na mesta in taborišča nekdanjih rimskih kolonij, so slovanski bogovi izgubili na svoji sili in veri in se porazgubili: prav tako kakor za slovanske junake, je postalo zanje usodno, da se niso odeli v bajke, ki bi jih bile ohranile med ljudstvom. Zato razširjenje kristjanstva med Slovani ni zadelo na kak poseben odpor, ako se ni za njim preveč jasno kazala frankovska državna grabežljivost (kakor n. pr. med polabskimi Slovani, kjer je »državni interes« v imenu vere zahteval iztrebitev slovanskih rodov!).

Na Pribinovem dvoru v Nitri so se shajali možje, ki so na potovanjih ali v sosedstvu z Nemci spoznali moč nove državno-cerkvene organizacije in uvideli, da morejo — kot mlad neoborožen in neurejen narod — rešiti del svoje samostojnosti le, če odvzamejo silnemu sosedu iz rok — versko orožje. Zato so vsaj na videz sprejemali krščanstvo, ki jim je v bistvu ostalo tuje, ker je k njim prišlo — ne kot vera ljubezni — ampak vera tuje moči in oblasti, kot pravi Gregorčič:

»V levici križ, v desnici meč!...«

Najbrž je na nasvet teh mož modri Pribina dovolil — dasi je bil sam pagan — da se je na zahtevo solnograjskega škofa Adabrama postavila prva krščanska cerkev v Nitri (830). To je tista cerkev, katere jubilej letos slavimo... Kakor smo slišali, je Pribina pozneje odšel v Režno, kjer se je pokristjanil... Bil je pod zaščito nemškega kralja Arnulfa, ki je obenem — o, kako krščansko! — podpiral Mojmira, kneza moravskega, proti Pribini.

A mora se priznati, da je Mojmir vkljub vsemu ohranil toliko samostojnosti, da je položil temelje — veliko-moravski državi... Pribina se je moral umakniti in umaknil se je v sosedne pokrajine

na jug... Tako je postal prvi panonski knez in je vladal od l. 847 do svoje smrti. Z Mojmirom sta ostala — gotovo ne v svojo korist nasprotnika — in l. 861. je prišlo do novega boja v katerem je padel Pribina... Leto na to je Rastislav, naslednik Mojmira, poslal poslanca v Carigrad... Na to poselstvo sta prišla leta 863. na Moravo — sv. Ciril in Metod.

Naslednik Pribine je bil Kocelj, ki je l. 867. slavnostno sprejel sveta blagovestnika, ko sta šla v Rim... In za Rastislavom in Kocljem se je dvignil Svetopolk, veliki knez Morave in slovenske Panonije, ki je v njem dozorela skupna usoda obeh pokrajin... V »Slovenskem svetcu in učitelju« nam je pokazal Josip Jurčič tega slovanskega kneza z vsemi njegovimi dobrimi in slabimi lastnostmi. Danes se nam razkriva pred očmi vsa velikost tedanje dobe, ki je doživela po letu 900. svoj globoki propad po vpadu Madžarov. A. Aškerc je postavil tej dobi s »Svetopolkovo oporoko« najlepši spomenik...

Ako nam ni doba ohranila ne bajk ne imen, je prav, če vsaj to Aškerčevo pesem vtisnemo mladini v spomin!...

V Devini, ob izlivu Donave in Morave, odkriva češkoslovaška vlada sledove nekdanjega mogočnega Rastislavovega gradu: Na svobodni zemlji, ki jo je 1000 let pokrivala tuja madžarska plast, se prebuja novo narodno življenje iz starih razvalin. V zgodovinskih proslavah se oživlja naša preteklost, ki je bila mrtva.

Ta pomen imajo tudi letošnje Pribinove slavnosti. Čehi so izpolnili vsenarodno romanje z obrtno-industrijsko razstavo... Znak nove dobe!... Stara doba nam ni ohranila bajk, ki bi vzgojevalno vplivale na mladino, — dasi morebiti tudi tista naša »junaška doba« ni bila tako žalostna in brez junakov — kot se nam kaže v luči — tuje zgodovine! Zato je prav, da v nji poiščemo pozitivnih dejstev za našo narodnostno vzgojo in jih uveljavimo tako, da ne bomo stali — nevedni in osramočeni — pred lastno zgodovino.

Od Pribine do Svetopolkove smrti je dobrega pol stoletja!... To je vsa naša panonska zgodovina, t. j. doba, v kateri smo kolikor toliko odločevali sami o svoji usodi. Vidi se, da je bila za Panonce sreča, da je prišel med nje Pribina. Zakaj in kako se je vse to dogodilo, o tem naj pripoveduje zgodovina!... Gotovo bi bila skupna vez med severom in jugom slovanskim rodovom bolj v korist nego spor, ki so ga spretno izrabljali Franki,

posebno Arnulf, ki je med tem že snoval zvezo z Madžari... Ta zveza je pokopala svobodo Moravcev in Panoncev. Treba je bilo 1000 let, da je bila odkupljena velika krivda, ki jo je A. Aškerc tako lepo označil na koncu »Svetopolkove oporo-ke«:

»A pokora za ta greh veliki vnukom bo še poznim — tujčev jarem«..

Pol stoletja od Pribine do konca Koceljeve panonske kneževine! Kako malo, po času in dogodkih!... In vendar! Če pogledamo, kaj se je godilo tistih 50 let na panonskih planjavah in ob bregovih Blatnega jezera, če se poglobimo v ta veliki boj mladih slovanskih držav z mogočnim kolosom na zapadu, ki je v obliki frankovsko - germanske države požiral vse, kar je prišlo ž njim v dotiko, in če razumemo vso veličino Ciril-Methodovega dela, iz katerega živi še danes 150 milijonov Slovanov v treh pravoslavniških cerkvah, dočim smo mi izgubili, kar sta nam ustvarila na naših panonskih tleh, in pomislimo, kaj bi bilo nastalo, da ni propadlo vse, kar je vzrastlo iz male Pribinove panonske države, potem nehote obstanemo pred imenom in podobo prvega slovanskega panonskega kneza Pribine in — če v sosedni Slovakiji slove jubilej prve cerkve, ki je za njegovih časov pred 1100 leti vzrastla v Nitri — se moremo mi — četudi nimamo zgodovinskih bajk o svojih bogovih, knezih in junakih — spominjati one naše panonske zgodovine, ki se je začela s prvim knezom Pribino in mora ostati nam za vselej najlepši zgodovinski spomin naše države in kulturne samostojnosti.

KRALJ ALKOHOL

Alkohol je strogo pravičen vladar za vsakogar, ki se ukloni njegovi oblasti, ker ne dela razlike med krončnim podanikom in pelložnostnim pivcem. Količina alkohola, ki povzroči smrt, je za oba enaka. Tudi tisti, ki se dan za dnem optja, ne sme prekoračiti neke mejne količine, če si noče pripraviti smrtnega zastrupljenja. »Smrtna« količina, ki je enaka za pijance in abstinence, znaša za odrasle ljudi največ 170 gramov na dan. Pri enoletnih otrocih deluje pod istim pogo! smrtno že 11 do 14 gramov alkohola.

ŽAREČI PRST NA NEBU

Vnaši zemljepisni širini skoraj ne poznamo svetlobe živalskega kroga, ker je zaradi medlosti, v kateri se nam prikazuje, komaj opazimo. Ta tajinstveni sij na nebu astronomi že dolgo poznajo, a navzlic temu, da ga proučujejo že od vsega početka, se jim še do danes ni posrečilo razjasniti njegovega bistva niti ne morejo z gotovostjo povedati, kako nastane.

Odkritje svetlobe živalskega kroga ima prav zanimivo zgodovino. Do konca 17. stoletja so si astronomi zaman belili glave, da bi odkrili, odkod izvirajo motnje na tiru planeta Merkurja, ki je kakor znano najbližji soncu. Sodili so, da je kriv motenj morda neki manjši, še neodkrit planet, ki teka nekje med soncem in Merkurjem. Tega domnevnega motilca pa ni bilo mogoče najti, ker je preveč motila sončna svetloba. Astronomi so bili tudi prepričani, da se tistega malega planeta res samo zaradi tega ne vidi, ker ga prežarja sonce. Tudi znani astronom in odkritelj planeta Neptuna Le Verrier je trdil, da mora med Merkurjem in soncem brezpogojno obstojati še neki drug planet, ki odklanja Merkurja z njegove poti, ni pa izključeno, da se mesto enega samega večjega planeta zadržuje tamkaj množica prav majhnih nebesnih teles, ki tekajo znotraj Merkurjeve poti okrog sonca in katerih združeni učinek je prav tako močan, kakor bi bila privlačnost enega samega planeta enake mase.

Le Verrier je astronome prepričal o eksistenci roja takih majhnih nebesnih teles, nekakšnih mas kozmičnega prahu, in to prepričanje se je še utrdilo po odkritju svetlobe živalskega kroga, zakaj le-ta se je lahko tolmačila kot odsev sončne svetlobe na tistem prahu. Stožčasto izoblikovan sij ima ime odtod, ker se sveti v ozvezdju živalskega kroga ali »zodiaka«. Tudi Seeliger, ki se je doslej največ bavil z raziskovanjem tega sija, sodi vzajemno z drugimi učenjaki, da izvira ta svetloba od prav na redko posejanih gmot prahu v okolici sonca, s katerih se odbija njega svetloba na zemljo. Seeliger pripisuje tistim masam prahu tudi motnje Merkurjeve poti, kar pa z ekzaktnimi računi do danes še ni bilo mogoče potrditi. Teorija o svetlobi živalskega kroga velja prejkoslej za še nerешen problem, zakaj mnenja vodečih astronomov se zelo razlikujejo glede njegovega bistva in razvoja.

V naši zemljepisni širini se svetloba živalskega kroga prav težko vidi, kvečjemu spomladi, takoj ko se naredi noč in pa jeseni pred sončnim vzhodom. Takrat jo vidimo kot prav medel, vzdolž sončnega tira nad obzorjem razprostrt koničast stožec. Ker je svetloba dosti medlejša od svetlobe Rimske ceste, jo laik rad zamenjuje s svetlobo somraka.

V tropskih krajih je zaradi prozornosti zraka svetlost tega sija mnogo večja in se lahko opazuje vse leto. Navadno je videti izrazito močnejši od svetlosti Rimske ceste. Stara poročila praprebivalcev Mehike govore o »žarečem prstu na nebu«, ki se je tamkaj vsak večer prikazoval. Prav tako so poznali svetlobo živalskega kroga tudi že stari Egipčani. Opazovanja, ki so postajala z izpopolnjevanjem astronomskih instrumentov zmerom bolj točna, so privedla še do nekega novega odkritja. Sem pa tja se je namreč opazil izredno fin, komaj viden svetlobni most, segajoč s konice svetlobe živalskega kroga na nasprotno stran obzorja, kjer se je njega lok opiral na drug, še medlejši svetlobni stožec. Na ta protisij je opozoril astronom Brorsen 1855, dasi sta ga že poprej opazovala Aleksander v. Humboldt in Pezenas, ki pa mu nista pripisovala posebne važnosti.

Kolikor se da sklepati po dosedanjih opazovanjih, tvori svetloba živalskega kroga v celoti ogromen svetlobni pas, čigar en svetli odsek se ujema s trenutnim položajem sonca. dočim je drugi manj izraziti odsek baš v nasproti ležeči točki. Svetlobo tega tajinstvenega nebesnega pojava so tudi spektroskopsko vsestransko raziskali in ugotovili, da gre dejanski za reflektirano sončno svetlobo, s čimer se do neke mere potrjuje prvotna teorija, da gre za kozmični fenomen, to se pravi za stvarni sestav zelo finih gmotnih delcev, s katerih so odbija sončna luč.

S tem naziranjem pa se ne strinjajo zastopniki meteorologije in geofizike, ki trdijo, da glede na to, ker ima svetloba živalskega kroga tudi svoj protisij in omenjeni svetlobni most, ne more biti govora o kakem pojavu kozmičnega značaja, marveč da se mora sij smatrati za meteorološko svetlobni pojav, ki je v neki zavisnosti od svetlobe somraka. Pričakujejo samo, da jim astronomi, ki zastopajo teorijo o oblakih gmotnega prahu razjasnijo, na kakšen način si je mo-

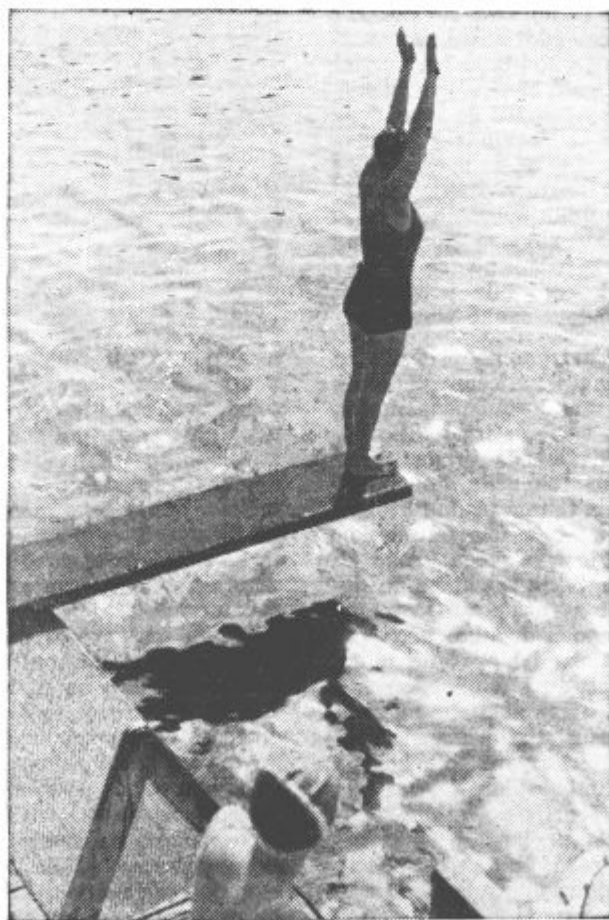
goče razlagati, da obstojajo izven zemlje materialne plasti, s katerih se tako značilno odbija svetloba somraka.

Vprašanje svetlobe živalskega kroga je torej še zmerom sporno, kakor je bilo od vsega početka. Vendar pa je zelo verjetno, da ga bo astrofizika, ki je že zelo napredovala v raziskovanju vseмирskih meglic, v doglednem času razsodila v prilog meteorologov in geofizikov, da bo pokazala ta skrivnostni sij dejanski kot tvorbo oblakov prahu, ki plavajo v bližini sonca. V zvezi s tem je zanimivo naziranje naravoslovca Vesenkova, ki pravi, da je oblak, ki ga vidimo kot svetlobo živalskega kroga, pokopališče kometov ali repatic. Vesenkov sodi, da si znani pojav, da kometi v bližini sonca izgube nekaj svoje gmote, lahko razlagamo na ta način, da se »presejejo« skozi oblak svetlobe živalskega kroga, preden

se obrnejo proč od sonca. Mnogi astronomi sklepajo tudi, da leži naša zemlja z drugimi notranjimi planeti vred vsa v notranjosti tega oblaka prahu, ki je lečasto sploščene oblike in čigar ekvatorski rob sega prav do Marsovega tira. Prof. Förster, nekdanji predsednik berlinske zvezdarne, pa se je nekoč izrazil, da ni nemogoče, da je svetloba živalskega kroga samo nekakšen rep, sličen repu kometov, ki ga vleče naša zemlja s seboj.

V celoti je torej na svetlobi živalskega kroga še zmerom toliko nerazjasnjeneja kakor neposredno po odkritju in ni nemogoče, da bodo znanjci, ko se jim posreči z raketami poleteti na luno ali na kako drugo nebesno telo, začudeni ugotovili, da je naša zemlja dejanski obdana s svetlim kolobarjem, s kakršnim je opasan planet Saturn.

Dr. L.-jč.

NA SKAKALNICI

NEMŠKO „VISTOSMERJENJE“ SVETOVNE ZGODOVINE

Nemški državni notranji minister je razposlal vsem prosvetnim upravam nemških dežel za pouk zgodovine nove smernice, ki naj veljajo, dokler ne izidejo nove zgodovinske knjige.

Te smernice, ki bodo pri vzgoji nemške mladine zelo dalekosežne, so izdelane v smislu novih vidikov, v smislu novega vzgojnega ideala. Ta ideal je osnova za zgodovinski pouk na vseh stopnjah, v junaškem duhu germanskega kova.

Izhodišče naj bo predzgodovina in pravilna ocenitev kulturne stopnje germanskih prednikov. Skozi vsa poznejša tisočletja vse do sedanosti se mora primerno oceniti pomen rase in nadalje nacionalni duh v nasprotstvu z internacionalnim, »ki je s svojim pritajenim strupom že več kot 100 let bil na tem, da razkroji baš nemško dušo«. Kulturni zgodovini se ne sme dati prednosti pred politično; pri tem je treba poudarjati velikopotezne osnove in pomembne sovsnosti in na njih izoblikovali politično razsodnost in voljo.

V podrobnostih je podano marsikatero značilno navodilo, kako je treba zdaj obravnavati svetovno zgodovino: Dokazati je treba, da je kulturo ustvarila rasa. Zgodovina Evrope je delo narodov severnih plemen. Indci, Zamorci, Perzijci, Hititi so nekoč prišli iz osrednje Evrope. Učenec mo-

ra usodo prednjeazijskih narodov doživljati kot usodo svojih krvnih sorodnikov. Tudi grška zgodovina ima svoje izhodišče v osrednji Evropi. Poudariti je treba, da gre tu za najbližje brate nemške rase. Nordijski Grki tvorijo kot zavojevalci vladajoči sloj v zemlji. Stanovski boji se morajo smatrati kot plemenska nasprotstva; prav tako boji med patriciji in plebejci v starem Rimu. Zgodovina nordijskih narodov v Italiji se mora začeti tudi v osrednji Evropi, da se tudi tu občuti plemenska sorodnost. Pomen preseljevanja germanskih plemen leži v tem, da je rimskemu svetovnemu cesarstvu dovajalo sveže nordijske krvi. Samo na podlagi neizpodbitnega dejstva, da so germanske gornje plasti v osrednji, zapadni in južni Evropi bile nositeljice srednjeveške kulture, se da razumeti, da je evropsko višestvo povsod tako enakomerno cvetelo. Krepkeje se mora poudarjati največje delo nemškega srednjega veka, namreč ponovna osvojitve nekoč germanskega nacionalnega ozemlja v vzhodnem Polabju. V novejši zgodovini naj se nasproti »obžalovanju vrednemu pohujševanju nemške krvi« krepko podčrta, kako se je razvijala nemška nacionalna zavest. Najvažnejše poglavje zgodovinskega pouka naj tvorita končno zadnji dve desetletji vse do obnove narodne zajednice v potsdamskih dneh. Na osnovnih solah naj se kot uvod porabijo nemške pravljice in nemške pripovedke o junakih. Ni se treba toliko oklepiti zgodovinskih dogodkov, več naj se govori o vodilnih osebnostih.

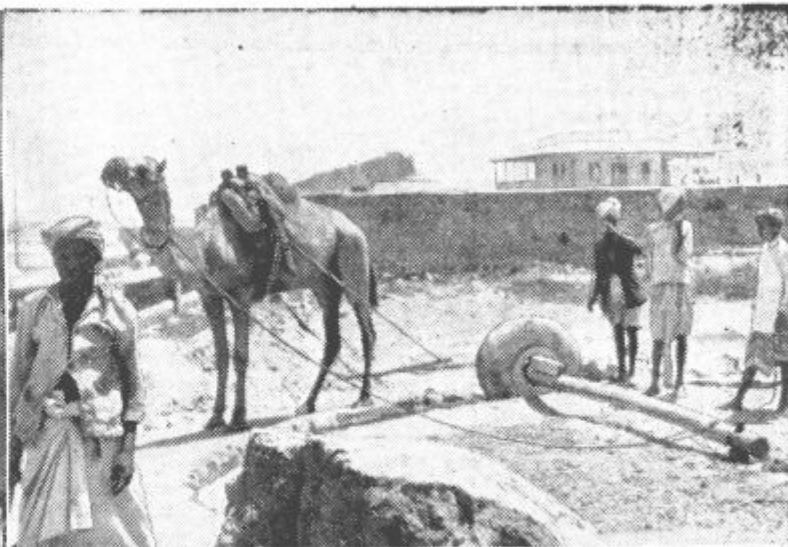
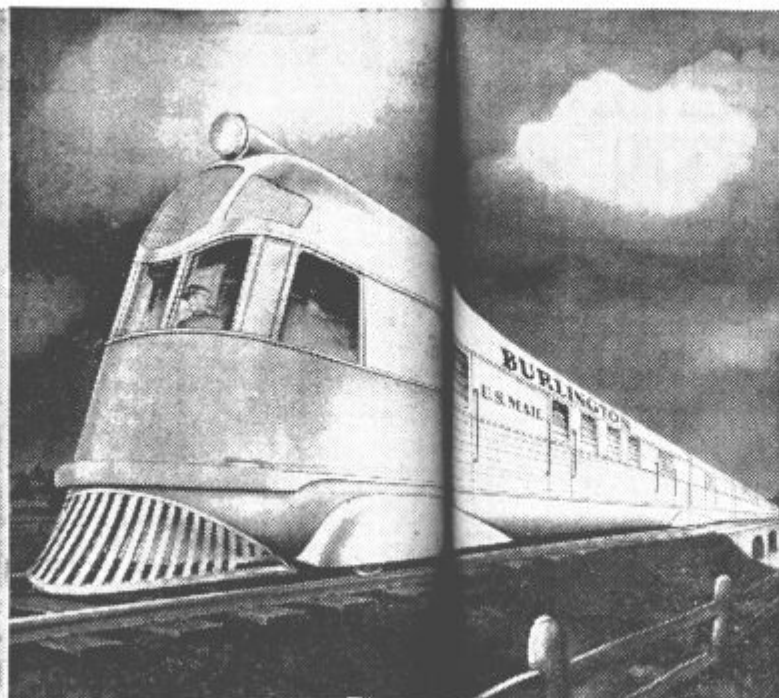
Ni treba poudarjati, kako bo taka vzgoja vplivala na mladino nemškega naroda, ki je v svoji melanholiji že zdaj bila prepričana, da so vsi drugi narodi manj vredni. Tako so Nemci izmaličili svoj nacionalizem. Pri nas pa se najdejo še ljudje, ki hočejo, da vzgajamo svojo mladino v internacionalno! (Sč)

GOLOBJE IN RADIO

Že večkrat so opazovali, da se je golobom pismonošem v bližini anten radio postaj zmedel čut za orientacijo. Kadar postaja ni oddajala, so ptice nemoteno letele mimo, v nasprotnem primeru so se delj časa spreletavale sem ter tja, preden so spet zadele pravo smer. Na podlagi teh opazovanj, domnevajo znanstveniki, da se golobje orientirajo po smernicah zemeljskega magnetnega polja. V bližini delujočih oddajnih postaj pa prevladujejo smernice radio valov, tako da ptice izgube naravno vodilo. Prav tako kakor včasih polje zemeljskega magnetizma moti brezžične valove in onemogoča sprejemanje znakov, lahko tudi brezžični valovi spravijo v nered zemeljsko magnetno polje.

»Mirna voznja«

V gornji vrsti (od leve proti desni): Angleško Hawker Super Fury letalo — najhitrejša letala — V Ameriki hočejo zgraditi jeklen električni vlak, ki bo vozil z brzino 180 km na uro — Mletje žita v Arabiji — spodaj (od leve proti desni): Ob trgatvi v Porenju — Angli skavti z madžarskimi dekleti — Zgradba Hooverjevega jezusa v Ameriki

KARLO KOCIANČIČ: ZAPISKI BORISA MOLANA

To mi je vrvelo skozi možgane, ko sem brez zanimanja prelistaval liste. Čim dalje sem mislil, tem težje mi je postajalo. V prsih se mi je dvigalo in razširjalo, kakor kamen. Nekaj trdega. Dih mi je jemalo. Bal sem se, da me zadene kap. Vstal sem in jo poprosil, naj me spremi do svojega doma. Po poti mi je bilo čim dalje huje, prestrašeno me je objela okrog pasu in me skoraj nosila. Vendar sem dejal pred njenim domom, da mi je bolje, in sem se poslovil. Sam sem se nato s čedalje večjo težavo rinil proti domu. Od prsi mi je vstajal kamen proti grlu, se ustavil v ustih, odprl mi jih na široko in me davil, stiskal ter mi povzročal strašne bolečine in predsmerne vizije. Na mostu me je prišlo, da sem na glas zajokal. Zaman sem si tlačil robec v usta in ga grizel ter ga vsega razgrizel. Jokal sem s takšnim jokom, kakor še nikoli v življenju, z jokom, v katerem je lila iz mene vse nesrečnost mojega položaja. V prsih pa so mi hrumeli viharji besa in boleče volje po uničevanju. Če bi bila tisti hip z mano, bi jo gotovo — gotovo! — dvignil in skočil z njo v razdivjane, bobneče vrtince pod mostom. V tistem divjem, obupnem gnevu bi bil sposoben prav vsega. Obstal sem na koncu mosta, dokler se mi ni jok ublažil v krčevito ječanje, v bolešno, ihtečo utrujenost. Vedel sem, da prinaja za mano, med stotinami bi čutil od daleč nje ponosni, nehki korak, vsak gib njenih nog, ki sem se tolikokrat ozrl nanje, kadar je drobila korake pred mano.

Dojela me je nekaj pred mojim domom. Objela me je, ne da bi se bil ozrl, v moji popolni zlomljenosti okoli vratu in mi hitela pripovedovat, da ji ni dalo biti doma, da jo je nekaj neodoljivega tiralo za mano. Ves čas ji je bil moj obraz pred očmi. Dvignil sem glavo in se zagledal vanjo. Znova je bruhnil jok iz mene. Prosil sem jo pretrgano, naj za božjo voljo molči. Ko je videla, kaj se godi z mano, je ostrmela in utihnila. Neki pozni pasanti so se začudeni ustavili za nama. Siloma sem zadržal jok. To je bilo škodljivo nasilje proti naravi. Danes nosim del tistega zadržanega joka še zmerom v sebi.

Spravila me je povsem izmučenega v postelj, ovijala mi je v jesih namočene obkladke okoli prsi. Sedla je k meni na postelj in me dolgo časa tiho božala. Nese sem njeno malo, toplo in dobro ročico k ustnicam in zaprl oči. Ko sem se zdramil, mi je popravila blazino, da sem na pol sedel. Naslonil sem njeno glavo k sebi in jo strastno poljubljal.

»Ti boš dobra usn iljenka«, sem dejal za nekaj časa. »Človeka boš spravila najprvo na mrtvaški oder, da ga s tema žabicama znova obudiš v življenje. Vrag te vzemi! Če bi me dohitela sto korakov prej, bi bilo zdaj že vse končano. Ne veš, s kakšno besnostjo sem mislil nate, ki mi trgaš vse vezi z življenjem. Kako moreš biti takšna? Ali je mogoče, da me ljubiš, če počenjaš tako z menoj?«

Gladila mi je lase.

»Če že hočeš vedeti, ti bom povedala. Lahko ti povem. Morda te danes ne ljubim več s takšno strastjo kakor v prvih dneh, imam te pa rada kakor nobenega človeka na svetu v takšni meri. Veruj mi, da vedno trpim, kadar ti storim kaj hudega. A ne morem drugače — kaj vem jaz, kaj je to. In tudi v samostan pojdem. Prosim te, če moreš, pusti me, našel boš drugo žensko, ki te bo osrečila bolj, nego bi mogla jaz. Jaz te bom popolnoma uničila.«

»Morda. Toda nikoli več mi ne govori o ločitvi. Veš kaj storim?«

Pogledala me je s čudno pokojnostjo.

»Vem. Tudi s tem računam. In vem, da pride do tega. Samo to te prosim: ubij me, čim prej, tem bolje. Sreča bo za oba in jaz ti bom zanjo hvaležna.«

Tudi jaz sem postal čuden in miren.

»Če misliš, da drugače ne pojde«, sem dejal, »vedi, da se bo zgodilo. Kdaj — to je postranska stvar, prišlo pa bo. In od danes dalje, moram ti povedati, me boš lahko mučila, kolikor te bo volja, jaz ti ne bom z enim vračal. Zapomni si pa, da boš na krivi poti. Če boš smatrala moje potrpljenje za šibkost. Moje potrpljenje bo moja moč, ker bo moja volja in preizkušnja moje volje. Vem, kam greva v tem ali drugem primeru, zato mislim, da bom tudi takšno preizkušnjo prenesel.«

»Jaz ti o sebi ne morem tako določno povedati, kako bo z mano. Slutim, da bom z vsako preizkušnjo propadla. Toda vedi, da te bom imela vedno rada, naj se zgodi kar koli. Ne daj se motiti po videzu.«

Potem me je vprašala, če sem si želel v dnevih najinega spora, da bi prišla spet k meni. Povedal sem ji po pravici. Tudi to me je pobarala, zakaj sem se ob tistem slovesu na božični dan med vrati tako zasmel. Odvrnil sem:

»Zato, ker mi je šla skozi glavo misel, da smatraš ti ta trenutek morda za zadnji med nama. Jaz pa sem tedaj že vedel, da bom za vse življenje nad teboj kakor težak kamen na prepereli vrvi.«

In potem mi je ona nekaj povedala, kar me je pretreslo.

»Zakaj te mučim? Zadnjega vzroka ne vem, toda ta strašna želja je v meni,

da bi videla, kaj se da iz takšnih fantov narediti in kako daleč lahko grem.«

»To je grozno in zverinsko! Niti zavedaš se ne, da hočeš s tem v prvi vrsti mučiti samo sebe. Pa delaj, kar hočeš — zdaj veš, kam me lahko spraviš. Samo tega bi si želel, da bi odslej vsak hip vedela.«

Še o marsičem podobnem sva se pomenila. Bil je to prav za prav infernalen pogovor in mi je samo neumljivo, kako da sva bila ob njem tako mirna. Slednjič se je poslovila z dolgim, grizočim poljubom. Še njegova bolečina je bila prej mirna nego strastna.

★

Slišal sem, da ženska moškemu ne more odpustiti jokanja. Ko sva pozneje nekoč o tem govorila, mi je rekla, da me je za tisti jok blagrovala. Želela bi mi,

Filmska umetnica LILIAN HARVEY (Foto: Ufa)

da se v svojo korist še večkrat zjočem. Kakšna ženska je to?

In jaz, mož, izpovedujem, da me ni bilo tistega joka nikoli sram . . .

16

Cez teden dni sva se poslovila ob mojem odhodu iz tega mesta nešteti ran. Zelela mi je, naj se v novem položaju spravim spet k sebi, naj ozdravim popolnoma, naj bom priden in jo ljubim. Poljubila me je toplo kakor žena, od katere se mož za dolgo časa poslavlja, in sva se razšla. Za mestom se nisem niti ozrl. Preklet sem ga že neštetokrat prej.

III

17

Zmede, hrup, veselja in porazi političnega boja so me na starem mestu pritegnili z vso silo, da se v tem času nisem utegnil mnogo baviti s svojimi osebnimi zadevami. Postal sem spet krepak, dela je bilo ogromno, pomoči malo, v takšnih razmerah sem moral pokazati vse, kar znam. Niti stanovanja si nisem iskal, spal sem na uredniški mizi. Bil sem v svojem elementu; na dvome sem začasno pozabil, za umetnost in podobne reči se nisem brigal, za družbo tudi ne — tej sem se iz raznih razgovorov odtujil.

Ko sem jo po nekoliko tednih, neke nedelje, obiskal, je ugotovila takoj po prvih besedah, da sem možatejši in ponosnejši in da zveni celo iz mojega glasu nekaj tako energičnega, kakor v prvih dneh najinega poznanja. Tudi jaz sem jo moral pohvaliti, da se je v tem času po videzu in po vedenju zelo popravila. Na kar sem ji še zapretil, da pošljem svojo možatost takoj k rakom na potovanje, če mi jo bo tako mešala s tisto poredno jamico na licu.

Naslednjo nedeljo sem jo spet obiskal in sva si bila še zmerom tako prijazna. A v prvi polovici marca, neke sobote, po brezpomembnem prepiru, spet ni bilo nekaj prav. Ona je bolehalo za svojo običajno boleznijo, pred mano pa so plešale v tej noči, sam ne vem zakaj, do ranega jutra tiste strašne ure v oktobru, ko mi je povedala, da se čuti mater, in vse, kar se je zgodilo po tem. Rekla si nisva ničesar, tudi poslovila sva se zelo pristrčno. A vendar sva čutila, da se je med nama zopet nekaj priložilo.

(— — — — —)

... To se je pokazalo v njenih pismih. Nikdar mi ni pisala takšnih, razen prav v prvih časih, da bi mogel tuj človek iz njih spoznati, kaj se dogaja med nama. Kratka, suhoparna, brezpomembna, to so bila njena pisma name, čeprav je znala vsakemu drugemu človeku vse drugače pisati in je vedela, da mi prireja s svojo površnostjo in hladnostjo v pismih ure težkega nezadovoljstva.

To mi je tem večja uganka, ker sem ji jaz sam poslal premnogo takšnih pism, kakršnih sem si želel od nje. Vso svojo zagonljivost, iskrenost in strastno ljubezen, svoje najboljše misli in načrte sem polagal v tiste dolge vrstice. Čedalje bolj. Nekoč v drugem poletju mi je pisala z boljšo voljo, da so ji moja pisma zelo ljuba in da se kažem v njih tistega popolnega, močnega, razumnega in dobrega moža, kakršnega me želi videti...

Ludvik Richter: »POLETNA RADOST«

VREME IN PODNEBJE V PLANINAH

DR. OSKAR REJA

Ce hočemo razumeti vreme in podnebje v planinah, moramo prej poznati takozvane vremenske elemente: sončno žarevanje, temperaturo in vlago v zraku, zračni pritisk, vetrove, oblačnost in padavine. Pod vremenom razumemo dnevni potek vseh vremenskih elementov in njihovo spreminjanje od dneva do dneva, podnebje pa določa povprečno stanje vremenskih elementov tako, kakor se ponavljajo vsako leto vedno znova. V naslednjem si bomo ogledali letni potek vremenskih elementov ter ž njimi v zvezi možnosti napovedi vremena v planinah.

Sončno žarevanje. Ko se pokaže sonce nad obzorjem, prično žarki padati na zemljo. Sončna toplota pa izgubi na poti skozi ozračje štiri desetine prvotne svoje toplote, deloma zaradi razpršitve in vsrkavanja svetlobnih in toplotnih valov na zračnih delcih ali molekulih, deloma jih vpije vodna para, ki je stalno v zraku. Ta pojav je najjačji tik nad zemljo, kjer je ozračje najbolj gosto. Čim višje se vzpenjamo v planine, tem jačje je sončno žarevanje. V višini 2000 m je moč sonca 1,5 krat večja kot nad morsk gladino. Zato se vračajo pomladi smučarji zarjaveli in od sonca opečeni v doline. Kljub jačjemu sončnemu žarevanju pa je temperatura zraka v višinah nižja kot v dolinah.

Temperatura zraka. Pri prehodu sončne toplote skozi zrak na zemeljsko površino se zrak segreva šele potem, ko prične zemeljska površina dobljeno toploto izžarevati. Najprej se segreje sloj zraka tik nad zemljo, toplota se prevaja iz zemeljskih molekulov na delce zraka. Ko se prvi sloj zraka, ki je zelo slab prevodnik toplote, nad zemljo segreje, postane lažji in se dvigne kvišku. Na njegovo mesto priteče z višin hladnejši zrak, ki se spet segreje. Na ta način nastale struje prenašajo toploto z zemeljskega površja v višje sloje zraka. Zračni sloji v višjih legah pa so podvrženi manjšemu pritisku, prostornina vzpenjajočega zraka se širi, pri čemer se temperatura niža po znanem Mariotte (Gay Lussacovem) zakonu. Zrak se ohlaja, ne da bi se pri tem izgubila toplota. Poje-manje temperature zraka z rastočo nadmorsko višino občuti vsak planinec pri vzpenjanju na vrhove. Povprečno pade temperatura zraka na vsakih 100 m za

0,6° C. Tej vrednosti pravimo temperaturni gradient, ki je ponoči manjši kot podnevi, pozimi manjši kot poleti, v višjih zemljepisnih širinah manjši kot v nižjih in končno pada z rastočo nadmorsko višino. Nekako v višini 10.000 m temperatura zraka ne pada več, dalje navzgor ima približno -60° C. To je meja med troposfero in stratosfero.

V višinah planin pa temperatura zraka pogosto narašča z rastočo nadmorsko višino. Nastane tako zvani temperaturni obrat. Posebno v zaprtih dolinah in kotlinah se zrak pozimi pred vsem ponoči hitreje ohladi tik nad pobočji kotline, prej kot pa zrak v isti višini nad sredino kotline. Ohlajeni in zato težji zrak pada na dno kotline, na njegovo mesto priteče toplejši zrak iz iste višine v prosti atmosferi. Zato srečujejo smučarji pozimi stalno višje temperature zraka z rastočo nadmorsko višino. Ta pojav je v Alpah zelo pogost in v tesni zvezi z nastankom megle nega morja.

Vlaga v zraku. Zrak vsebuje vedno v manjši ali večji množini vlago ali vodno paro. Vlaga pride v zrak po izhlapevanju z morske, jezerske in rečne površine, iz močvirij in vlažnih travnikov, pa tudi iz rastlin. Pri različni temperaturi vsebuje zrak različno množino vlage. Če je določena množina vlage dosežena, izloča zrak odvišno vlago v obliki majhnih meglenih kapljic. Tedaj pravimo, da je zrak nasičen z vlago. Nasičenost more zrak doseči na dva načina: ali doseže vlaga pri stalni temperaturi zraka s stalnim dovajanjem svoj višek, ali pa pade temperatura zraka pri stalni množini vlage do višine, ki odgovarja nasičenosti zraka. Poslednji način nasičenja je najbolj pogost in je tudi vzrok nastanku megle nega morja.

Vlago, ki je dejansko v zraku, imenujemo absolutno vlago. Če izrazimo razmerje med vlago v zraku in ono, ki jo more zrak pri svoji temperaturi največ vsebovati, v odstotkih, imenujemo to razmerje relativna vlaga. Absolutna vlaga v planinah pada z rastočo nadmorsko višino. Ker pada obenem in še hitreje tudi temperatura zraka in narašča relativna vlaga do 100%, se pričinja vlaga izločati v obliki oblakov. Cona oblakov je ob različnem vremenu v različnih višinah. Včasih je le malo nad dolinami, včasih pa zelo visoko nad planinskimi vrhovi.

V splošnem lahko rečemo, da pada vlaga z rastočo nadmorsko višino, da torej postaja zrak navzgor čedalje bolj suh. Zato tudi opazujemo, da drevesa in poginjele živali v višjih legah ne strohne, temveč se posu^{ta}.

Zračni pritisk je pritisk vseh slojev zraka na zemeljsko površino. Ta pritisk je največji neposredno nad morjem, čim bolj visoko se vzpenjamo, čim več zračnih slojev smo pustili pod seboj, tem manjši je pritisk. Z rastočo višino pada tudi množina kisika, ki je za dihanje neobhodno potreben. Zaradi teh dveh sprememb se pojavlja v višinah 3000—3500 m gorska bolezen, ki se jo čuti posebno po hitrejšem bitju srca, po težkem dihanju in glavobolu. To dovede navadno do onemoglosti in nevajeni planinci ne morejo naprej. Planinec pa, ki stalno poseča planine in ki tudi biva po nekaj dni v kočah, se na visokogorske razmere zraka privadi.

Vetrovi. Kakor v dolinah tako opazujemo tudi v planinah v glavnem v naših krajih dva vetrova, severno burjo in jug. Vendar sta oba ta dva vetrova v planinah lepše in jačje razvita, posebno nad gozdno mejo, kjer je trenje med vetrom in zemeljsko površino zelo majhno.

Kadarkoli se bliža Evropi ciklon s središčem preko srednje Evrope, preplavijo naše ozemlje južni topli in vlažni vetrovi, ki pihajo v središče ciklona. Nastane »jug«. Ko pa ciklon odhaja, tedaj pihajo na njegovi zadnji strani severni hladni in suhi vetrovi. Tako nastane severna »burja«. Vremenoslovci imenujejo jug tudi z arabsko besedo »širok« in burjo z grško besedo »bora«.

Jug se v planinah popolnoma drugače pojavlja kot v ravnini. Ko pride »jug« recimo z Jadranskega morja do južnega vznožja naših Alp, se ob pobočju dvigne. Pri tem se ohladi in izloči vodno paro v obliki oblaka in dežja. Na severni strani grebenov se spusti spet v dolino, se segreje in prispe v ravnico kot topel, suh veter, znan v nemških Alpah kot »Föhn«. Jug odnosno föhn sta zmeraj znak »la-bega vremena«.

Ko ciklon odhaja, zapiha za njim severna burja. Tudi ta se pri spuščanju proti Jadranskemu morju segreva. Vendar je to segretje zelo malenkostno v primeri z mrazom odkoder prihaja, odnosno z gorkoto, kamor prispe. Burja je vedno znak »lepega vremena«. Kajti ko ciklon odide, preplavi Evropo ciklonu nasprotna tvorba, ki jo imenujemo anticiklon. V anticiklonu prevladuje visok

zračni pritisk in pihajo vetrovi od središča na ven.

V poletnih dnevih se dno doline zelo močno segreje in prav tako tudi pobočja. Zato se močno segreva tudi zrak in ker postaja zaradi tega lažji, stremi, da bi se dvignil kvišku. Nastanejo zračne struje, ki prodirajo ob pobočju navzgor, kjer je zrak topel in zrahljan. Zrak struji podnevi ob dnu kotline in ob pobočju proti vrhovom in grebenom na gornjem koncu doline. To je dolinski veter. Ponoči se zrak hitreje ohlaja ob pobočjih kot v isti višini v prosti atmosferi. Zato se zvali na dno kotline, na njegovo mesto pa priteče toplejši zrak s proste atmosfere. To je gorski veter.

Oblaki in padavine. Južni vetrovi, ki trčijo na svojem pohodu z Jadranskega morja na južna pobočja Alp, so prisiljeni, da se dvignejo. Pri tem se ohlajajo in izločijo vodno paro v obliki oblaka. Zato opazujemo na južni strani grebenov za časa »juga« stalno oblak, ki neprestano menjava svojo obliko. Ko dosepe veter do grebena, izloči vodno paro, ko se pa spusti na drugi strani navzdol, segreta vodna para izgine. Oblak torej ni stalen, ampak nastaja z novim dotokom zraka vedno znova in pri odhodu istega zopet izginja. Stalno je samo presnavljanje.

Če je izločanje vodne pare zelo močno, pada iz oblaka dež. Ker se oblaki stvarjajo pred vsem na južnih pobočjih, pade tu največ dežja. V Bovcu pade na leto povprečno 2764 mm, na severni strani Alp v Kranju samo 1537 mm. V Kamniku pade 1367 mm, na severni strani Kamniških planin in Karavank, na primer v Celovcu pa samo 1014 mm. Če je temperatura zraka pri izločevanju vodne pare pod ničlo, nastane sneg. Sneg pade na pobočja in pozimi obleži. Ker pa je temperatura zraka v višjih legah poleti prenizka, da bi ga raztopila, ostaja tu sneg vse leto. Ta tako zvana snežna meja leži v naših planinah v višini 2500 m. Na južni strani, kjer so pobočja izpostavljena soncu, poteka snežna meja 300 m višje.

Kjer ostaja sneg vse leto, nastanejo ledniki. Lednike sestavlja čist, kristalni led, ki ga ustvarja ponovno zmrzovanje. Ker se ne more sneg nad snežno mejo staliti in ker tudi poleti sneži visoko v planinah, se nabira v kotlinah vedno več snega. Spodnji sloji snega so zaradi tega izpostavljeni ogromnemu pritisku gornjih slojev. Led odnosno sneg pa se talita samo za-

radi pritiska, ne da bi se jima dovajalo kaj toplote. Kakor hitro pa pritisk pohenja, nastala voda takoj zmrzne. V večnih snežiščih se talijo spodnji sloji snega zaradi pritiska. Isti pritisk tudi pritiska ves kompleks snega proti dolini. Nižje doli je pritisk manjši, zato spodnja voda zopet zmrzne. Tako narašča lednik, ki se počasi toda stalno pomika v dolino. Ko doseže snežno mejo, se začne zaradi višje temperature taliti in izpod lednika teče neusahlji potok, ki je navadno izvir vseh večjih alpskih rek. Tudi naša Sava ima svoj pravi izvir v majhnih lednikih pod Mangartom in Triglavom.

Vremenska napoved. Glavna tvorca vsakdanjega vremena v naših krajih sta ciklon in anticiklon. Karakteristika anticiklona je jasno nebo, pozimi sončno in mrzlo vreme, poleti pa sončno in zelo toplo. Dnevno temperaturno kolebanje je veliko. Najvišja in najnižja temperatura zraka v letu padeta na čas anticiklona. Absolutna in relativna vlaga sta navadno nizki. Zrak je v splošnem miren. Če pa piha, tedaj pihajo suhi in mrzli vetrovi s severnih strani neba. Barometer kaže zelo visoko in se more povzpeti do 780 mm seveda reduciran na morsk nivo. Ker se megle kaj rade ustvarjajo pod anticiklonom, so te navadno dober znak za lepo vreme.

Če pa se Evropi bliža ciklon, opazimo najprej pooblačenje neba na zapadu s tankimi, belimi in visoko ležečimi oblaki. Vetrovi so južni ter zato topli in vlažni. Dnevno kolebanje temperature je majhno. Barometer stalno pada in more pasti do 730 mm. Južni topli vetrovi napravijo pozimi vtisik prijetnega vremena, ker nadomestijo neprijetne severne narzle vetrove v anticiklonu. Poleti pa prinesejo soparen zrak, ki je zelo neprijeten in ovira človeka pri težkem delu. Vlažen topli zrak ne dovoljuje, da izhlapeva pot iz našega telesa. Zato imamo pri takem vremenu občutek, kot da se močno potimo. Absolutna in relativna vlaga sta v ciklonu obe visoki.

To bi bili glavni predhodniki lepega in slabega vremena. Če jih imamo v točni evidenci, nam je možno do neke gotove meje krajevno napovedati, kakšno bo vreme. Vendar pa je brez vremenske karte tako napovedovanje zelo nezanesljivo. Le vremenske karte nam točno v naprej pokažejo ali se bliža ciklon odnosno anticiklon.

(Obširneje glej moje članke v »Žisu«: »Sončno žarevanje« knj. 9. str. 422, »Segrevanje in ohlajanje naše zemlje« knj. 10. str. 622, »Megleno morje« knj. 11. str. 662, »Opazovanje zračnega pritiska« knj. 12. str. 146 in »Opazovanje vlage v zraku« knj. 12. str. 590.)

DNEVNO SPREMINJANJE TEZNOSTI

Kakor znano, povzročata plimo in oseko privlačnost lune in sonca. Vpliv teh dveh nebesnih teles se seveda ne more poznati samo na morju, marveč povsod na zemlji, in sicer na ta način da se težnost teles neprestano spreminja. Spremembe znašajo 1 do 3 miligrame pri vsakem kilogramu. Ta pojav je zadnji čas posebno natančno raziskal profesor Tomašek, in sicer s pomočjo peresne tehtnice z meter dolgo vzmetjo. Da se izloči vpliv nestalne temperature, je bila tehtnica nameščena v kleti 20 m globoko pod zemljo. Izrazito se je pokazalo valovito spreminjanje težnosti v teku 24 ur. Iz tega bi se dalo sklepati, da ima enako kakor morje tudi zemeljska skorja svojo plimo in oseko, da se dviga in pogreza v istem ritmu kakor morska gladina in da znašajo ti premiki okoli 23 cm navzgor in navzdol. Da tega ne opazimo vzlic temu, da beležijo naši potresomeri še neprimerno manjše gibanje zemeljske skorje, je ta vzrok, da se vsa okolica enakomerno in prav počasi dviga in upada. Tudi na vožnji po morju se čutijo samo valovi, plima in oseka pa ne.

R. Schneider: Cerkev na gori

DOŽIVLJAJI V DŽUNGLI

FRANK BUCK

34. POGLAVJE

KOKOSOVA OPICA JE NEVARNA ŽIVAL

Nekega dne si je neki Malajec vcepil v glavo, da je preveč zanj plezanje po kokosovem drevesu z njegovim 12 do 14 metrov visokim deblom. Posedoval je 9 do 10 kokosovih dreves, ki jih je rabila njegova družina za jed in pijačo. Zelo je zavidal posestnike plan-taž, ki so iz svojih kokosovih orehov delali kopro, ker tem srečnim ljudem ni bilo potreba obirati kokosovih orehov. Pustili so jih, da so dozoreli in padli na tla.

Tega načina se pa ni mogel poslu-žiti človek, ki je imel samo nekaj dreves in je moral zalogo teh dragocenih orehov skrbno čuvati. Če si je hotel svojo pičlo zalogo ohraniti za vsakdanjo prehrano, je uspel le tako, če si je odtrgal vsak sad sproti, ko ga je rabil. To je pač džungelsko gospodarstvo.

Nekega dne pa je prišel ta domačin na sijajno misel. Izvežbal si bo opico, ki bo opravljala to delo. Izbral si je golorepega šimpanza, ker je vedel, da je ta vrsta dovolj močna in se da tudi izvežbati. Glavno delo, ki ga je čakalo, je bilo premagati divjost, ki je svojstvena vsem tem opicam.

Golorepi šimpanz je zelo divja, mala opica z nevarnimi pasjimi zobmi, dolgimi skoraj po palec. Če je pa bil pravilno udomačen, tedaj je po značaju močno podoben domačemu psu ter ubogljivo naredi vse, kar mu gospodar ukaže, ter je tudi pripravljen zagnati se v vsakega. Čeprav dorasli samci — in le taki se uporabljajo za obiralce kokosovih orehov — le redko dosežejo težo nad 15 kg, so kljub temu krepki in mišičasti, okretni so pa tako, kot bi bili ustvarjeni iz prožnih peres.

Naš domačin — zelo iznajdljiv možakar, kot je še mnogo drugih ljudi, ki jih vzpodbuja lenoba — je znašel način, ki je ustvaril celo vojsko »kokosovih opic« in rešil Malajce plezanja po drevesu.

Način vzgoje je prav enostaven in se vrši takole: orehe obirajoča opica ima okrog vratu pričvrščen ovratnik, na katerem je privezana še kakih 18 do 20 m dolga, čvrsta vrv. Gospodar pripelje opico do drevesa, ki ga je treba obrati in jo spusti v vejevje. Opica si izbere kokosov oreh, sede poleg njega in gleda nekaj trenutkov na svojega gospodarja pod drevesom, če je s tem sedežem zadovoljen.

Domačin pogleda navzgor, in če se mu oreh ne zdi dovolj zrel, potegne za vrvico in opica skoči na drug oreh. Če ne čuti sedaj potegljaja za vrv, se loti dela. Zagradi se za prvo vejo nad glavo in prične vrteti kokosov oreh z nogami. Vrti ga toliko časa, dokler se ni odtrgal žilavi pecelj, nakar ga spusti na tla.

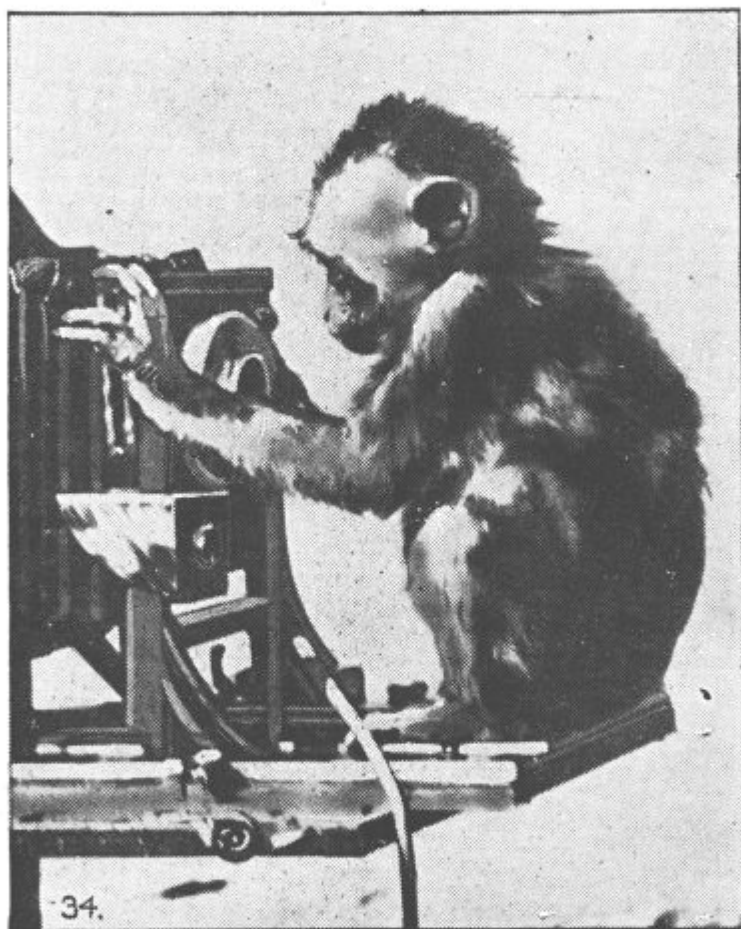
Povedal sem to za uvod razburljivega dogodka, pri katerem je tak džungelski sluga igral glavno in naslovno vlogo. Bil sem na Sumatri, na enem svojem lovskem potovanju. Svoj glavni stan smo imeli v kraju Domji. Nekega dne, po 12 milj naporne poti, skozi gosto grmičevje in džunglo, sem prispel s svojimi pomočniki na jaso, kjer smo zapazili naselje domačinov. Bili smo sestradanji in žejni. Razveselili smo se, ko smo pred naseljem opazili gozdiček kokosovih orehov. Nič ni namreč tako osvežujoče kot požirek kokosovega mleka po ubijajoči hoji. Sklenil sem, da kupim nekaj sadežev in da dam svojemu spremstvu odmor, da potem lahko uspešnejše zalezujemo živali, ki smo jih iskali.

Če kupite kokosov oreh v Zedinjenih državah, najdete v njem le majhno količino mleka. Popolnoma drugače je pa z orehom, če ga odtrgate naravnost z drevesa. Njegovo jedro je polno tekočine, ki daje sijajno in zdravo pijačo in tudi vsa poživi človeka. Prav malo krajev je v Aziji, kjer se sme piti nezavreta voda, in kjer tudi take vode ni dobiti, ne preostaja nič drugega kot

požirek kokosovega mleka. Pri tem se enostavno odbije vrh oreha z nožem, ostanek pa je poživiljajoča pijača. Treba pa je seveda tudi za to delo neko gotovo spretnost, ki si je nikdar nisem znal pridobiti v toliki meri kot kak domačin. Umetnost obstoja v tem, da se oni del oreha, kjer se ga drži peceli, tako spretno odbije, da pri tem ne izteče niti kapljica izredne pijače. Kdor

Domačin je z veseljem pristal na to, da mi proda nekaj orehov. Izvlekel je dolgo vrstico in jo privezal na ovrtnik opice. Potem je odvedel svojega opičjega pomočnika do drevesa, ki se je šibilo pod težo okusnega sadeža.

V trenutku je bila opica na vrhu drevesa. Njena naloga je bila kmalu opravljena in vrgla je na tla pet kokosovih orehov, po enega za vsakega

pri tem izgubi le kapljico mleka, vzbudi pri domačinih obče preziranje.

V sredi gozdiča je bilo običajno naselje, ilovnate kočice s strehami iz palmovega listja. Poiskal sem domačina, ki si je izbral ta kraj za svojo domačijo, in ko sem se približal njegovi koči, sem opazil, da ima pred vhodom privezано opico za obiranje orehov. Nič mi ne nudi večje zabave kot opazovanje te pametne opice, kadar se podaja na svoj posel.

člana naše družbe. Posel ni bil tako enostaven kot običajno in domačin je moral večkrat potegniti za vrv.

Eden v mojem spremstvu doslej ni še nikdar videl, kako opica obira kokosovo drevo, zato ga je ta prizor zelo zanimal. Postavil se je tik pod drevo da bi lahko boljše videl lepo, malo opico, ko se je v diru spustila po deblu navzdol.

Ko je opica skočila na tla, se je brez vsakega predhodnega znaka obrnila in

se zagnala v dečka. Ravno dovolj je še imela vrvi, da ga je lahko še dosegla in zagrizla svoje zobe v meča lovčeve desne noge. Fant je segel po napadalcu, da bi se ga otresel, pri tem pa ga je besna opica zagrabila v zapestje. Ko sem prihitel na lice mesta, počival sem namreč v senci bližnjega drevesa, mu je že besna žival iztrgala lep kos mesa iz zapestja in kri je bruhala v vseh smereh. Gospodar je hitro

planil na svojega divjega slugo ter ga, preden je mogel narediti še kako nadaljnjo škodo, bliskoma povezal. Trenutek nato sem oklenil svoje prste okrog fantove roke, da bi ustavil tok krvi in zaklical sem prestrašenemu lastniku kokosovega gozda, naj mi prinese nekaj vode in kos blaga za obvezo.

DALJE

(COPYRIGHT BY KING FEATURES SYNDICATE)

MLADI KOPALCI

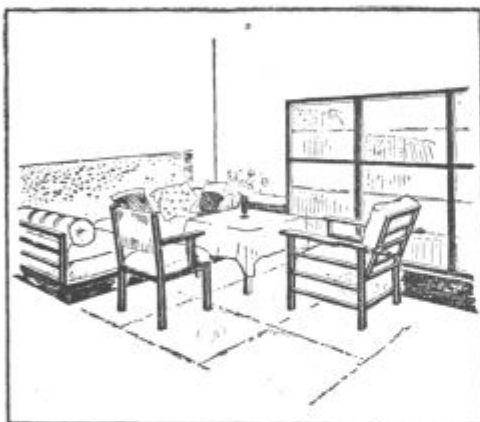
ČLOVEK IN DOM

STANOVANJE V STARI ALI NOVI HIŠI

»No, hvala bogu!« se oddahne gospa Meta, »končno smo se preselili v novo stanovanje in ga uredili.«

»V novo ali staro hišo?« se pozanima gospa Majda.

Meta: »O, kajpak, v novo. Ne morem si misliti, da bi se še kdaj selili v staro hišo, v kateri so pred nami stanovali številni rodovi, bolehalo in umirali. Pustili za seboj počene stene in strope, umazane, obledele stene in otipana vrata, zamazane pode, oškrbljene peči s polomljenimi vratci.

Prijeten kot s knjižno omaro

Kuhinjo oškrppljeno okrog štedilnika z maščobami in vsakovrstnimi omakami, podnice pod lijakom gnile, odtok zamašen, štedilnikove plošče in obroče počene in prežgane cevi od pečice, da o pritiklinah sploh ne govorim...«

Majda: »No, pa saj ni v starih hišah povsod tako, kakor si pravkar opisala.«

Meta: »Morda ne povsod, vem, so izjeme, a jaz sem imela zmerom smolo, da sem morala vsako stanovanje, kamor smo se kdaj preselili, pred vsem temeljito osnažiti in pustiti prenoviti slikarje, pode pustiti ostrgati, tako da je to stalo dokaj truda in denarja, in hudo je snažiti za ljudmi, ki jih niti ne poznaš. Je pač v novih hišah vse drugače! Ze duh po novem, svežem te prevzame in razveseljuje. Stene moderno preslikane, parketi popolnoma novi. Vrata in okna se leskečejo v belem laku. Vse lepo snažno, nerabljeno, neoskrunjeno. In potem kuhinja! Ta mala, lična, vsa bela kuhinja, štedilnik kakor igračka, stene v ploščicah, oh, samo da ti to vidiš!«

Majda: »No, saj dandanes že pridobiš gospodarja stare hiše za razna popravila in obnovitve, posebno če se pogodiš za stanovanje za daljšo dobo. Nekatera stanova-

nja v starih hišah so še prav dobro ohranjena in prijetna. Ko smo se na primer mi selili pred tremi leti v sedanje stanovanje, je bila pred nami neka družina 16 let v njem. Toda stanovanje je bilo prav dobro ohranjeno, popolnoma v redu. Parketi so bili skrbno negovani, stene popolnoma čiste, sicer slikarja ni bila po zadnji modi, toda gospodar nam je na našo željo dal preslikati po našem okusu. Vse je solidno, stene debele, sobe velike, kuhinja pravi salon; toda meni je všeč, ker otroci najrajši bivajo v kuhinji, tako mi ostane obednica vedno lepo v redu. V novih hišah stene že prvo leto popokajo, po razpokah se skrije mrčes, težko ga izslediš in zatreš. Parketi se osuše šele pozneje in narede se v podu špranje, kamor se zasidra prah itd.

Meta: »Da, to je res. Zdi se, da parketi niso iz prvovrstnega materiala, morda so tudi slabo položeni, vrata in okna se ne zapirajo rada, tu in tam opažam male pogreške, toda to mi kar nič ne kvari veselja, da bivam v novi hiši.«

Majda: »Oh, da, lepo je že, lepo. Če grem na izprehod mimo teh novih hiš, bolj podobnim vilam, ki se bliščijo v soncu med zelenjem, se tudi meni poskomina. Toda bojim se, da so stanovanja v novih hišah mnogo, mnogo dražja, kakor v starih, ni-li tako?«

Meta: »Luksuzna stanovanja baje že. Toda mi imamo le dve sobi, kabinet, pritlikline in kopalnico. Za to že zmoremo stanarino.«

Majda: »Ali niste na tesnem? Saj ste prej imeli štiri sobe.«

Meta: »Dandanes je vse utesnjeno. Čas, denar in prostor. Človek se vsemu privadi, tako privadi, da mu je končno všeč in si ne želi drugače. Le pogledj dandanes mlade parčke. Zadovoljijo se z eno samo sobo in kuhinjo. Pred vsem zato, ker drugače ni mogoče, in vendar so srečni.«

Majda: »Spočetka že, toda pozneje jim postane vendar le pretesno, posebno če se družina poveča. Zdi se mi, da gre ta utesnitev mladim ljudem kmalu na živce.«

Meta: »Morda imaš prav! Odvisno je to tudi od njunega službenega, odnosno poklicnega razmerja. Če mora mož duševno delati tudi doma, tedaj mu je posebna soba nujno potrebna, da ima potreben mir pri delu. Jaz za naše razmere pogrešam v novem stanovanju le kak stranski prostorček še, kjer bi lahko hranila in spravila s poti gotove predmete, da ni nastavljeno z njimi.«

Majda: »Ali nimaš zato kakih stenskih omar? Zdi se mi, da v novih hišah radi napravljajo stenske omare, da prostor čimveč izrabijo v praktične namene.«

Meta: »Pač, eno samo v prednji sobi, toda je tako majhna in plitva, baš tolikšna,

da spravim vanjo metlo, omelo, šteti in slične predmete. Arhitekti sicer priporočajo in načrtavajo stenske omare, ki bi bile v majhnih stanovanjih res zelo potrebne in praktične, toda v resnici tega potem pri zidanju ne izvajajo, menda zato ne, ker so stene tanke, glavni zidovi pa morajo biti za dimnike in vrata, seveda. Saj veš, sobe so pa navadno v novih hišah dokaj manjše kakor v starih.»

Majda: »Razumem te. To je nerodno. Velike sobe so meni kar všeč. Glej, najina spalnica je tako velika, da sem dala v en kot narediti preprosto knjižno polico, postavila sem poleg nje divan in malo mizico in tako pridobila s tem prav udoben kotiček v spalnici. Saj veš, moj mož ima mnogo starih revij in časopisov. V knjižni omari ni prostora za vse to, na podstrežje umakniti jih iz stanovanja ne kaže, ker jih moj mož rad večkrat prelistava in sploh hoče imeti pri roki. Tako je pa s to polico v spalnici zadeva rešena in mož se v tem kotičku kar dobro počuti in marsikatero urico tam prebije s svojimi časopisi.»

Meta: »O takem kotičku v spalnici pač ni govora, čeprav bi bil moj mož tudi tega vesel. Spalnica je tako majhna, da sem še na mojo psiho morala resignirati, ker ni prostora zanjo. Na srečo je kopalnica tako udobna, da imam tam lahko tudi svoje toaletne stvari, ki sem jih prej imela na psihi. Oboje, psiho in umivalnik, bom skušala prodati, če dobim zanja pošten denar. Sicer je pa splošna razdelitev prostorov naravnost idealna. Vse je tako preračunjeno, da je vse kar najbolj praktično in priročno in da je s pospravljanjem kar najmanj dela. Kljube pri vratih in oknih ponikljane, da mi odpade snaženje s sidolom, s katerim se tako kviri les okoli kljuk. In potem vse stanovanje pregledno, vse pri roki. Mala štirioglasta prednja soba, iz te v vsako sobo poseben vhod, kakor tudi v kuhinjo. Vse tako lepo koncentrirano.»

Majda: »Vidiš, to bi pa za nas spet ne bilo ugodno. Moj mož dela mnogo doma in pri tem hoče imeti popoln mir. Njegova delovna soba mora biti od vhodnih vrat in kuhinje in otroške sobe tako oddaljena, da ga noben ropot in glas ne moti. Tako ima na koncu dolgega hodnika svojo delovno sobo, kjer ga prav nič ne moti, stene so tudi tako debele, da jih noben glas ne prodre.»

Meta: »Moj mož na srečo ne dela doma. Če se otroci razigrava, vpijejo, da se čuje po vsej hiši, ne le po našem stanovanju. Ze tretji dan, ko smo se vselili, se je spodnja stranka pritožila, da preveč trdo hodimo, sosednja, da so otroci preglasni. Saj veš, ust otrokom ni mogoče zamašiti, copate jim lahko nataknem na noge, tudi s preprogami si lahko pomagam, da zaglušujejo stopinje, toda na vsak način je vse to neprijetno. Vselej se zdrznem, kadar kateri zaveka, zakriči ali poskoči. Zaradi otrok bi morali stanovati v pritličju, toda živi, kakor so, bi mi skakali skozi okno,

in nimam rada, da bi druge stranke nad mojimi okni otresale prašne cunjce.»

Majda: »Da, da vsega človek ne more imeti tako, kakor bi rad. Naj človek stanuje v stari ali novi hiši, vsako zase ima svoje dobre, pa tudi svoje slabe strani.»

I. D.

ŽENE, KI S STAVAMI ZAPRAVLJAJO DENAR ZA GOSPODINJSTVO

Sodišča v Montrealu (Kanada) so se resno bavila z vprašanjem, ali naj se onim ženam, ki so zaigrale svoj denar za gospodinjstvo s stavami pri konjskih dirkah, odvzame pravica, da bi bile proti kavciji izpuščene iz preiskovalnega zapora. V zadnjih letih se je namreč manjja s stavami pri ženah v Kanadi tako razpasla, da so policija in sodišča naravnost preplavljena s pritožbami in tožbami; vlagajo jih večinoma razjarjeni zakonski možje in navajajo, da so njihove žene zaigrale pri konjskih dirkah ves denar do zadnje pare. Policija se je hotela o tem prepričati in je preiskala več hiš z mnogimi strankami. Vdrla je v več stanovanj. V eni hiši je zalotila 17 žen, ki so sedele pri telefonu in sklepale stave.

IVERI

Včasih mislimo, da se nam gnusijo stvari, pa se nam gnusijo samo pojmi v njih.

Ljudje so zmožni, da bolj ljubijo prazne in abstraktne pojme kot bitja z mesom in krvjo in jim celo žrtvujejo živa bitja.

Kdor noče imeti ničesar, ima, kar želi in ne more v življenju ničesar zamuditi. Njegov čas ni denar in tudi njegov denar, če ga ima, ne stane časa. Ta ne izgubi ničesar, če izgubi čas in ne pridobi ničesar, če pridobi časa. Časa, ki bi ga zamudil, zanj ni, tako da živi prav za prav v večnosti.

Kdor je res nevoščljiv, zavida druge za stvari, s katerimi bi sam ne vedel kaj početi.

Če dva delata razno, delata često isto.

Neumnost se tolaži sama.

Kdor ničesar ne pogreša, ne more ničesar oropati. Kdor ne čuti muke sam, ne muči nikogar drugega.

Kraji niso niti duhoviti niti topli. Kdor smatra, da je top kraj, mora biti sam.

ZA MISLEČE GLAVE

35

Zračno potovanje po abecedi

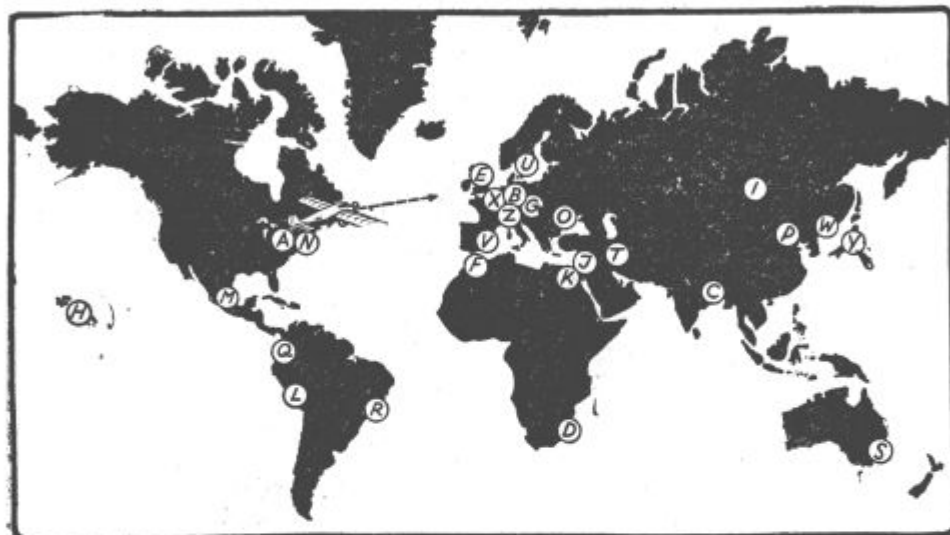
(PONATIS ZABRANJEN)

V letalskem klubu v Akronu (Zedinjene države) so si pred kratkim izmislili vesel polet. Ekscentrični ustanovitelj kluba, milijonar John Miller, je razpisal visoko nagrado za letalca, ki bi poletel okrog sveta po — abecedi. Obiskati bi moral samo zna- na mesta. Letalci so se spravili s smehom

na delo, da določijo kolikor mogoče originalno progo od »A« (Akron) do »Z«.

Tu vam predstavljamo, ne da bi označili meje posameznih dežel, končni načrt. Letalci so pa na zadnje sami podvomili, da-ih je mogoče izvesti ta polet in tako čaka to zabavno podjetje še vedno na svojo izvedbo.

Ali nam lahko poveste, katera mesta bi moral zmagovalec po vrsti obiskati? (V sredini krogov ležijo posamezna mesta, ki smo jih označili z začetno črko).

36

Znak

(PONATIS ZABRANJEN)

Gospod Müller iz Nemčije je hotel s svojo ženo in osemletno hčerjo prebiti počitnice v Italiji. Ko je došel v Rim, si je izbral pravi italijanski hotel, ki ga inozemci nikoli ne obiščejo, in se je hotel postaviti s svojim znanjem italijanščine, ki jo obvlada zelo dobro. Še preden je prišel do tega, ga je hotelski portir nagovoril v lomljeni nemščini.

»No,« je vprašal gospod Müller zelo presenečeno, »od kod pa veste, da smo Nemci?« — »To je vendar razvidno po prvem pogledu na gospodo!« je odgovoril vratar z nasmehom. Gospod Müller in njegova žena sta se začudeno pogledala.

Kako je mogel vratar tako hitro ugotoviti njuno narodnost?

Rešitev k št. 32

(Štirje bratje, štirje poklici)

Bratje so (od leve proti desni): vojak, pisarniški ravnatelj, brivec in krojač (spredaj).

Rešitev k št. 33

(Slepa dama)

Dama, ki je kljub nočnemu obisku ostala mirna, sploh ni bila slepa. Misliiti je treba, da pravi slepec ne bo nikdar prižgal električne luči, ker že tako ne vidi ničesar, brez ozira na to, ali je svetlo ali temno.

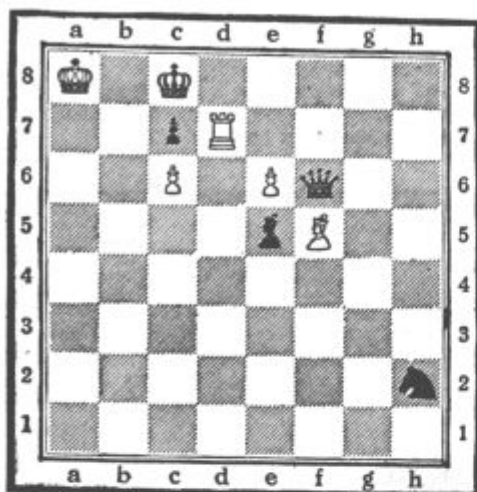
Rešitev k št. 34

(Kvartopirci)

Če bodo v bodoče prijatelji sedeli vsako soboto v drugem vrstnem redu za mizo, potem se bo njih družba gotovo že zdavno razbila, preden se bo spet ponovil prvotni vrstni red. Račun namreč pokaže, da se bo to zgodilo šele čez 13 let in 10 mesecev. Je namreč nič manj kakor 720 možnosti, kako se lahko vsede 6 ljudi drug napram drugemu. Ker je 6 ljudi, se po matematičnem obrazcu za ta kombinacijski račun množi $1 \times 2 = 2$, $2 \times 3 = 6$, $6 \times 4 = 24$, $24 \times 5 = 120$, $120 \times 6 = 720$. Kakor rečeno, je torej 720 možnosti. Ker se sestanejo prijatelji po enkrat na teden, torej 52-krat na leto, dobimo z delitvijo $720:52 = 13$ in ostanek 44, kar znese 13 let in 10 mesecev. (Če zanemarimo malenkostni ostanek pri končni delitvi).

PROBLEM 36

Teodor Nissl (Monakovo)

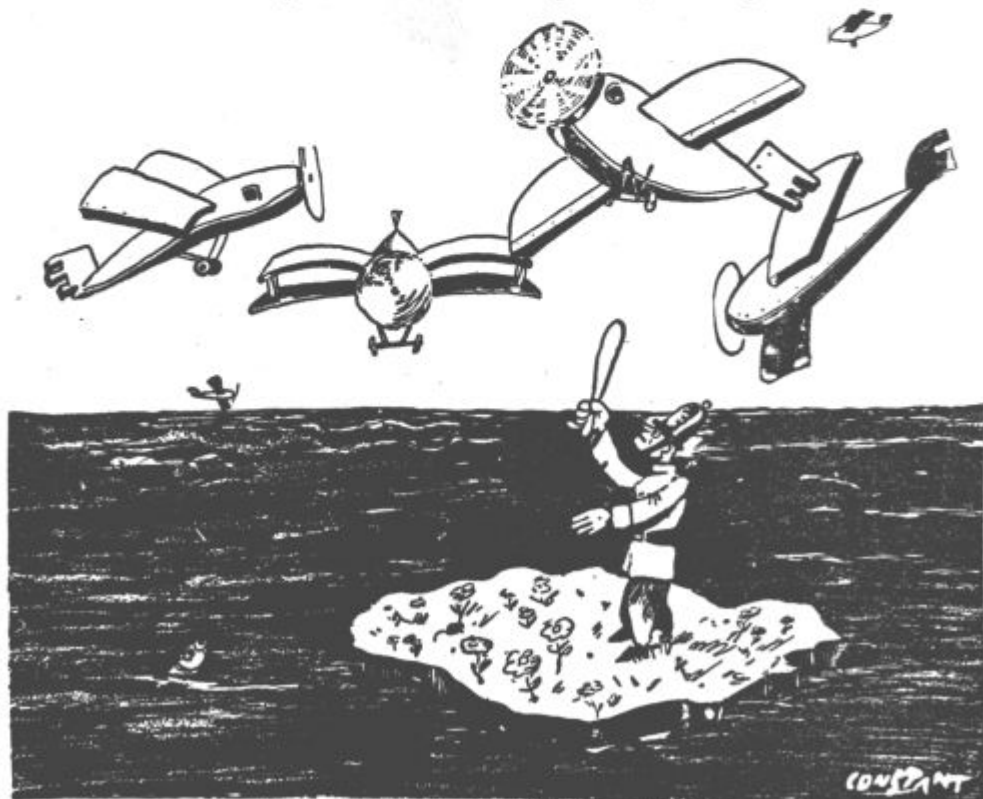
Mat v treh potezah

Rešitev problema 35

1. Kf5-f4, Dd1:d4+. 2. Kf4:f3 (črna kraljica je speljana na d4 in takoj izločena iz obrambe), b2-b3 mat.

NA POTI DO NADPOVPREČNEGA CLOVEKA

Ameriški psiholog profesor na kalifornijski univerzi dr. Tryon je poročal ameriškemu psihološkemu društvu o svojih poskusih, ki baje dokazujejo, da bi bilo mogoče vzgojiti rod genijev, če bi ne bile na poti današnje družabne prilike. Tryonu se je namreč posrečilo v laboratoriju vzgojiti vrsto podgan nadpovprečne inteligence in drugo vrsto izrazito slaboumnih živalc. Nadinteligentna podganja družina si je ohranila duševno superiornost ne le vse življenje, marveč jo je podedovala tudi na svoje potomstvo. S tem poskusom, čigar prenosljivost v človeške prilike bi bilo treba seveda šele dokazati, se je nesporno ugotovilo, da se inteligentnost podeduje. Tryon je pri poskusih skrbno pazil, da so vse podgane rastle v strogo enakih življenjskih pogojih. Pokazalo se je tudi, da različne telesne lastnosti podgan kakor velikost, teža, spol, barva in rodovitnost niso v nikakršni zvezi z inteligentnostjo živalc.

SEZIJA PREKOOCCEANSKIH POLETOV

Zaradi živahnega prekoocceanskega prometa so morali ustvariti poseben prometni otok